

MINISTERUL CULTELOR ŞI INSTRUCŢIUNEI PUBLICE

INSTRUCŢIUNEA

IN

ENGLITERA

RAPORT

CĂTRE D. MINISTRU AL CULTELOR ŞI INSTRUCŢIUNEI PUBLICE

DE

DR. GASTER

BUCUREŞTI

TIPOGRAFIA CURŢII REGALE, F. GÖBL FII

12, Pasagiul Român, 12

1893

255829

14327

MINISTERUL CULTELOR ȘI INSTRUCȚIUNEI PUBLICE

INSTRUCȚIUNEA

IN

ENGLITERA

RAPORT

CĂTRE D. MINISTRU AL CULTELOR ȘI INSTRUCȚIUNEI PUBLICE

DE

DR. GASTER

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA CURȚII REGALE, F. GÖBL FII

12, Pasagiul Român, 12

1893

INSTRUCȚIUNEA
IN
ENGLITERA

INSTRUCȚIUNEA

IN

ENGLITERA

Înainte de a intra în descrierea amănunțită a acestui subiect, voi arăta în trăsuri generale sistemul, sau mai bine sistemele de învățămînt ce se urmează în Englitera.

Pentru a ne da seamă de instrucțiunea englezească, trebuie să ne lăpădăm de ori-ce comparație cu noțiunea școlii de pe continent, și să studiem complexul curios ce ni se înfățișează aci sub un aspect cu totul independent de sistemele ce se urmează în cele-lalte țări ale Europei. Precum este toată cultura englezească cu totul deferită de culturile continentale, tot așa, și cu mai mare cuvînt, este școala, care este baza acelei culturi. O comparațiune decî cu alte țări nu este la locul ei aici, și ne-ar încurca mai mult de cît ne-ar desluși. Învățămîntul se deosebește, și ca teorie și ca practică, de tot ce se obișnuiește aiurea. Este de

origină cu totul locală, și își are rădăcina în viața politică și religioasă a Englezului, bazându-se cu desăvîrșire pe o tradițiune seculară. Această tradițiune n'a fost nici-o-dată întreruptă și ni se prezintă decî ca o continuitate perpetuă.

Din capul locului se recunoaște deja deosebirea învățămîntului prin faptul că nu există nici o autoritate centrală, menită a'l supraveghia și a'l dirigea. Nu există nici un minister propriu zis al instrucțiunii publice și private. Fie-care școală se bucură de o autonomie perfectă, este cu totul independentă de Stat, afară de școlile elementare, care și acelea stau numai în parte sub supraveghierea Statului și a Comunei. Precum se va vedea mai la vale, cele mai multe școli elementare sunt și dînosele absolut independente.

Această autonomie a școalelor merge foarte departe. Nu numai că programa și obiectele de învățatură sunt lăsate în voia directorului, dar chiar și numirea directorului și a profesorilor, finanțele, taxele, disciplina, cu un cuvînt *tot*. Există apoi libertatea absolută pentru deschiderea de școli; ori-cine poate să înființeze o școală, să dea premii, să crească copii, fără a poseda cel mai simplu certificat de aptitudine.

Ori-cine își poate închipui cât de greu este de a da o descriere, fie chiar cât de superficială, care să îmbrățișeze nenumărata mulțime de școli și instituțiuni școlare.

Greutatea devine și mai mare dacă ne uităm

mai de aproape la școlile secundare și la universități. Nici Universitatea nu este ceea ce se înțelege pe continent prin Universitate și nici nu se poate defini cu acurateță caracterul școlilor secundare. Nu sunt nici gimnaziu, nici licee, nici școli reale pur și simplu; o școală se apropie de gimnaziu, alta de liceu, iar alta este o amestecătură de gimnaziu și de școală reală.

Multe sunt un fel de *pensionate (internate)*, cu și fără burse, mai toate fundațiuni pioase din secolile trecute, cu statute și obiceiuri medievale, unde să păstrează chiar și costumul medieval, ca la «Blue-coats». Nu mai puțin curioasă este relațiunea ce există între școlile secundare și așa zisele Universități: nu este de loc identică cu aceea de pe continent, nici nu se apropie măcar de acea strânsă legătură, unde Universitatea este consecința logică și normală a liceului și tot de o dată școala finală, de unde omul ese de a dreptul în viața practică.

Taxele școlare și bursele formează de asemenea un capitol cu totul deosebit, căci face parte din instrucțiunea englezească într'un mod covârșitor.

Toate aceste anomalii aparente își au cauza și rațiunea lor atât în istoria instrucțiunii cât și în caracterul distinctiv englez.

Învățământul superior și secundar urmărește scopul de a *crește* și de a *instrui*. Amândouă aceste ținte au ca rezultat că școlarii au o in-

strucțiune generală, iar nu profesională; elevii când părăsesc școala, n'au nici o carieră fixă, pe când liceele de pe continent pregătesc *funcționari*.

Idealul învățămîntului este nu atîta de a da *cunoștințe* abstracte, ci de a desvolta *caracterul, iubirea adevărului, respectul individualității și libertatea personală*. Un punct principal mai este educațiunea obiceiurilor și a manierelor. Se cere, ca o condițiune esențială, ca școala morală să producă *gentilomi (gentlemen)* atît ca *etică* cît și ca estetică. De aceea se poate vedea că toate aceste instituțiuni au un caracter *aristocratic*.

Aristocratismul englezesc nu este egal cu aristocratismul *feudal* din cele-l'alte țeri, care se transmite mai numai prin moștenire; ci clasa aristocratică se reînnoește aci mereu prin introducerea de elemente noi provenite din *toate* păturile societății, dar cari au meritat pentru binele obștesc, prin activitatea lor științifică, financiară sau comercială.

Fără de a tinde la *particularism* sau la „*șovinism*“, educațiunea este pretutindenea *națională*. A se ști și a se simte ca *englez*, membru al națiunei celei mai mari moderne, este o însușire firească a fie-cărui locuitor. Despre acest fapt nu se vorbește în școală, nici nu se pune prea multă greutate pe dînsul. Se presupune a exista la fie-care, și de la acest simțiment

național pornește în școală educațiunea simțului de *datorie*, de *supunere* și de *respectare a legii*, fără ca să se micșoreze printr'aceasta *libertatea individuală* sau *respectul personal*.

Unul din factorii importanți ai pedagogiei englezești este tocmai acest principiu de *respect personal*. La dânsul apelează profesorul tot d'a-una cu un bun rezultat. Elevii sunt pretutindenea în Anglittera de o francheță absolută; nu există *teama* de profesor, ci *respectul* profesorului. Este de observat că, și în acest punct, se deosibește profesorul englezesc de cel continental. Tinerimea îl respectează nu atâta pentru *cunoștințele* ce posedă, cari adesea ori produc în mintea școlarilor un fel de credință oarbă și superstițioasă, ci îl respectează mai mult pentru *purtarea sa ca gentleman*. *Manierele* și *acțiunea*, iar nu *vorba goală*, iată ce face pe un profesor respectat. Tînărul se instruește *prin* exemplul, iar nu prin sfatul dat de profesor.

Intre profesor și școlar nu există acea relațiune pedantică, care îndepărtează pe unul de altul; ci o liberalitate care adesea pune în mirare pe străin. Principiul pe care'l urmează pedagogia aci este: «cu cât mai iute începe profesorul a trata pe tînăr ca om, cu atît mai iute acesta va deveni om». (Principiul lui Rousseau).

Libertatea de care se bucură tinerimea în Anglittera este foarte mare. Pe câtă vreme stau

în clasă, disciplina este foarte strictă și profesorul este foarte sever. (Asupra pedepselor voiți vorbi mai la vale). Dar îndată ce încetează lecția, nici nu se mai cunoaște vre-o restricțiune; elevii sunt lăsați cu totul în voia lor, liberi de a face tot ce poftesc.

Caracterul general al institutelor este acel al *alumnatelor* (internatelor), adică copiii stau în școlă ca la un *pension*, acolo au și instrucțiune și mâncare și tot. Așa mai ales la Universitățile din Oxford și Cambridge și la școlile secundare de frunte din *Eton, Harrow, Rugby*, apoi *Charterhouse* și „*Bluecoats*“ etc.

Instrucțiunea n'a început aci ca aiurea cu înființarea de școli *elementare*, suindu-se apoi treptat la școli superioare. Engiltera a început cu acele institute cari azi se numesc Universități și care, nu sunt de cât o confederațiune de un număr de (*alumnate*) internate (*Colleges*), fondate în diferite epoci și de diferite persoane. Unele din acele *Colleges* au fost înființate de către regi, altele de către episcopi sau oameni de vază, cari au destinat o sumă oare-care, sau venitul unor moșii pentru înființarea și întreținerea acelor colegii. În România s'ar putea compara cu ele pînă la un punct Monăstirile închinare, sau fundațiunile Brâncovenesci. Asemănarea este cu atât mai perfectă, cu cât acele colegii erau, din capul locului, școli teolo-

gice, și unele dintr'acele școli poartă chiar numirea de *Spital* (Christ's Hospital, etc).

Acest caracter monastic l'au păstrat chiar până în ziua de astăzi Colegiile ce formează Universitățile din Oxford și Cambridge, atât în organizațiunea lor, cât și în cursul de educațiune, și în traiul ce sunt ținută a urma studenții; chiar și costumul ce'l poartă profesorii și studenții este monastic și medieval.

Alumnatele cele bogate și mari se chiamă *Colleges*; iar cele mai mici și sărace *Halls*. Oxford are 19 *Colleges* și 5 *Halls*; Cambridge 14 *Colleges* și 3 *Halls*. Fie-care *College* stă supt direcțiunea unui *Master*, care este ajutat de către *Fellows* (membri), adevărații profesori fiind *tutors*, aleși de acești *Fellows*.

Fie-care Colegiu își are tradițiunea sa proprie, formează un fel de corporațiune politică și religioasă, și studenții intră ast-fel de a-dreptul într'o atare corporațiune. Primirea în Colegii se face de obicei numai în urma unui examen. Se cere mai ales cunoștințe exacte ale limbilor *clasice*, nu însă atâta cât se cere de exemplu pentru examenul nostru de bacalaureat, care este cu mult mai greu. Candidații cari trec cu succes examenul, capătă câte o bursă pentru toată vremea cât stă la Universitate. Suma anuală variază între 40—150 L. st. adică 1,000—4,000 lei; numărul bursierilor se urcă, la ambele universități, peste 900.

Venitul Colegiilor se trage din proprietăți, moșii, dijme și taxele studenților. Traiul la un Colegiu costă aproape 3,000 lei pe an; bursele contribuie a ușura greutatea cheltuelilor ce alt-fel ar exclude ștudenții săraci cu desăvîrșire de la studiile superioare.

Unele colegii stau într'o legătură directă cu școlii secundare, așa că tinerii de la aceste școlii din urmă se duc de obicei la acel colegiu. Așa, bună-oară, cei de la *Eton* se duc la *King's college* în Cambridge și cei de la *Winchester* la *New college*, în Oxford, unde se primesc cu certificatele emise de la acele școlii. Iar alte colegii nu cer nici un examen de admitere; mai sunt apoi urmașii fondatorilor și tinerii venind de la anumite provincii, de unde colegiul își trage venitul, cari se primesc d'a-dreptul fără examene prealabile.

De cum a fost priimit, fie-care student capătă 2—3 odăi în colegiu; cele mai bune se dau acelorora ce au trecut examenul cu mai bun succes. Din acel moment ce a intrat la Universitate, începe traiul comun. În colegiu mănâncă toți împreună și se adună de două ori pe zi, în biserica colegiului, la serviciul divin. Abia de vr'o 20 de ani de când «disidenții și cei ce profesază altă religie» au fost scutiți de serviciul divin, care se ține după dogmatica bisericeii anglicane (Church of England).

Unii studenți *externi* trăesc în afară de co-

legiu, dar în case și la persoane ce staă sub privighierea Universității. Nici un student nu poate fi acasă mai târziu de cât 10 seara.

Nu există nici o limită pentru vîrstă. Sunt băeți de 15 și 16 ani care aă fost primiți la Universitate ca studenți.

Pe lângă interni și externi s'a adăugat, în anii din urmă, și o clasă de studenți neatașați (unattached), supuși și dênșii regulei Universitare.

Fie-care student se încredințează unui *tutor* care este un «Fellow» al colegiului, pentru a'l sfătui, instrui și supraveghia. El îi spune ce carte să citească, cu ce să se ocupe; îi dă adesea teme pentru compozițiunii și le corectează; adesea îl examinează.

Sunt două feluri de examene la Universitate: unul «*Pass examination*», examen simplu de trecere altul; „*Honours*“, examen cu *distincțiune*.

Cel d'înteu este foarte ușor și abia se deosebesc de *Bacalaureatul* român. Cel-alt este mult mai greu, și se cere cunoștințe mult mai aprofundate, mai ales pentru limbile clasice.

Studentul trebuie să fie cel puțin la Universitate 12 *Terms* de câte 2 luni fie-care, adică 3 ani și să treacă 3 examene distincte pînă când poate să capete titlul Universitar, de *Bachelor* (B).

De obicei, nu se învață mai mult de cât 2 ore pe zi, restul zilei se întrebunțează pentru pregătire și pentru jocuri atletice. Vacanțele

de peste tot anul sunt aproape 6 luni și mai bine.

Obiectele de instrucțiune sunt în cea mai mare parte, *limbile clasice*; citindu-se și rescitindu-se un număr foarte restrins de opere (Textbooks), din cari se examinează studenții. Acei ce urmează cursul «*Matematicelor*» se ocupă mai mult cu Matematica superioară, trigonometria și fizica. Toate aceste se învață la *Tutori*.

Sunt și profesori universitari, dar ne făcând parte din juriul examinator; cursurile lor nu se frecventează de studenți înaintea obținerii titlului de *Bachelor*. Profesorii nu țin mai mult de cât vr'o 2—3 prelegeri în fie-care *term*. Mai toate catedrele profesorilor sunt niște fundațiuni speciale pentru înaintarea studiului unui obiect oare-care; așa pentru *limba arabă* sau *limba anglo-saxonă*; *desemn*, *artele frumoase*, *logică*, *științe naturale*, etc. Aceste catedre poartă numele fondatorului, cari au lăsat bani pentru întreținerea profesorului și se chiamă de pildă: *Laudian* profesor, *Rawlinsunian* profesor, etc.

Mai sunt apoi alte fundațiuni numai pentru cursuri speciale. Un șir de prelegeri se ține o dată pe an, asupra unui subject oare-care, invitându-se în fie-care an câte o altă autoritate marcantă din țară și din străinătate pentru a ține acel șir de prelegeri. Admisiunea este liberă.

Dacă un student reușește a trece examenul de *Honours* cu foarte mare succes, și dacă este o vacanță în colegiul lui, atunci de obicei se face și el *Fellow*, cu aprobarea celor-lalți *Fellows*. El devine un membru integrant al colegiului, îi se dă calificarea de *Tutor* și obligațiunea de a supraveghia pe tinerii studenți. Până mai în zilele noastre un *Fellow* nu putea să se însoare și trebuia să ducă o viață celibatară. Abia de curind s'a modificat această lege, în unele colegii. Dintre *Fellows*, Directorii Colegiilor și profesorii universitari se aleg toți demnitarii Universității, juriile examinatoare; se aleg asemenea dintr'acești *Fellows* și profesori; tot în mâna lor stă și organizațiunea și administrațiunea Universității. Leafa unui profesor se poate urca la 2000 L. St. (50,000 lei) și cea a unui *Fellow* la 75—800 L. St.=12,500—20,000 lei pe an.

Pentru a'și putea face cine-va o idee despre cele ce se cere pentru a trece ultimul examen clasic la *Honours* și *Pass examination*, dau aci programa de la Oxford.

Pass examination. Candidatul trebuie să răspundă la una din următoarele 3 grupe de cestiuni.

1. Să fie examinat din 2 cărți adică său amîndouă grecești, său una grecească și alta latină; din care una trebuie să fie o operă filosofică, alta istorică (Aristolel (Logica) și Tucidide, (de exemplu), elementele istoriei grece și romane,

cunoștiințe speciale ale unei perioade anumite din acea istorie. Să facă o compozițiune engleză.

2. Istoria engleză și un period al literaturii, sau istoria modernă a Europei cu o descriere geografică și politică. O compozițiune engleză. Limba germană sau franceză: o compozițiune și un period al literaturii respective. Elementele economiei politice și o ramură a jurisprudenței.

3. Elemente de geometrie, și trigonometrie de mecanică, de himie și de fisică.

2. Istoria antică a Greciei și a Romei.

3. Logica: elementele moralei și ale filosofiei politice basate pe autorii clasici antici, cu ale căror operi candidatul trebuie să se fi familiarizat.

Precum spun fruntașii, acest sistem al educațiunii universitare are de scop de a reprezenta *elementul permanent*, cel neschimbător și a-l sădi în inima tinerimei, adică *limba și cultura clasică*. Pe când științele naturale reprezintă *elementul vecinic schimbător* și e mai bine lăsat educațiunii *ulterioare speciale*.

Precum am observat deja mai sus, specializarea începe, de obicei, abia după terminarea învățămîntului universitar propriu zis, adică după ce studentul a dobândit titlul universitar. Medicina se predă în scolile speciale ce stau în legătură cu diferitele spitale mari: iar dreptul să învață într'un mod practic printr'acea că tînărul devine asistentul unui avocat, care este bine plătit de

către student; sau prin afilierea cu așa numitele «*inns of courts*» vechile corporațiuni ale legiștilor. Teologia de asemenea nu se predă în mod special, ci studentul depune un examen înaintea unei comisiuni, compusă mai exclusiv de clerici și este apoi *ordinat* (chirotonisit) de către episcopul locului.

Scoala secundară. După modelul universității s'a dezvoltat *școala secundară*, în special cea școală care a luat naștere în veacurile trecute. N'avem de cât să ne închipuim un *singur colegiū* în loc de o grupă de *colegiū*, și un număr de copii mai tineri și obiecte mai simple de instrucțiune, pentru a avea o idee foarte clară despre vechile și renumitele școli secundare din *Winchesler, Rugby, Eaton, Harrow, Christ-hospital, etc.*

Toate aceste școli sunt și ele de origină religioasă. Sunt în parte fundațiuni caritabile, cari s'a dezvoltat în cursul anilor.

Numărul școlarilor nu este același la fie-care din acele școli, nici condițiunile de admitere, nici administrațiunea internă, ba nici chiar programele de învățămînt.

Mai mult de cât la universități, domnește o anarhie completă la școlile secundare; fie-care școală este absolut independentă. Nu stă sub nici un control de din afară; guvernul nu se poate amesteca în afacerile lor. Numai opiuniunea publică și toți acei cari au eșit din acele

institute esercitează un fel de control foarte superficial.

Aceste școli sunt toate *alumnate*, adică *pensionate* (internate) întocmai precum sunt și *Colegiile* de la Universitate. Se administrează de către comitete, cari diferă la fie-care școală în compunerea lor.

De obicei, ambele Universități sunt reprezentate în acele comitete prin anume delegați; apoi acolo unde școala este întreținută în parte din fonduri testamentare, *Court of chancery*, adică tribunalul care supraveghează îndeplinirea exactă a acelor testamente, are asemenea reprezentanții săi în comitet.

Aceste comitete se ocupă numai de partea financiară și n'aū nici un amestec cu viața internă a școlei. Singurul lucru ce face comitetul în această privință, este numirea *Directorului* (*Head-master*). El are toată direcțiunea internă. El numește și destitue pe profesori; el este singura autoritate vizibilă și recunoscută în școală. Directorul este mai tot-d'a-una un absolvent al Universității, cel puțin un *Fellows* și cu rari excepțiuni mai tot-d'a-una un *cleric*. Adesea-orî el a fost deja director la o altă școală privată, și apoi a fost ales ca director la una din acele școli superioare (alumnate). Cât despre titlul ce se cere pentru a deveni profesor, voiū vorbi mai la vale.

Aceste institute fiind întocmai ca *Colegiile* de

la Universitate, se înțelege de sine că și tinerii sunt interni. Un număr însemnat șade cu directorul, cei-l'alți sunt împărțiți pe la diferiții profesori. Nimeni n'are voia să șază pe la o familie privată, dar numai la părinți. Vîrsta la care se primesc elevii variază la diferitele școli; în genere, nu se primesc copii mai jos de 10 (în unele de 12) ani și ei părăsesc școala la vîrsta de 19 sau 23 ani. Primirea se face în urma unui examen. Acei ce trec examenul cu succes obțin *burse* (scholarships) ca și la Universitate. Se plătește o taxă de intrare și apoi pentru instrucțiune și pentru *pension*. La unele școli (de ex. Harrow, Eton, etc.) costul traiului anual este aproape 5000 lei, (L.st. 200).

Obiectele de învățămînt și modurile predării iarăși nu sunt aceleași pretutindena.

Nu există nici o diviziune uniformă a școalei în *clase*, nici uniformitate în materiile ce se predă în diferitele școli. *Clase*, în sensul în care se înțelege această diviziune școlară, nu există în acele școli, ci sub împărțiri cari poartă nume diferite la fie-care școală.

În genere, școala se divide în *trei* părți: *inferioară*, *medie* și *superioară*. În clasele aparținînd părții inferioare «*lawyer*», tinerii trebuie să urmeze la toate obiectele, ce se predă acolo; în cea mai mare parte instrucțiunea se mărginește la limba *latină* și *elenă*, matematic

foarte puțină, istorie și geografie, și câte ceva din elementele științelor naturale.

După ce tinerul a terminat cursul inferior, el intră în cel mediu și superior. Aci școala se bifurcă în două ramuri bine destincte. În una se predă instrucțiunea *clasică*, sau *generală* (general), în cea-l'altă *modernă* sau *matematică*. Directorul se sfătuiește mai întâi cu părintele băiatului, la ce ramură să urmeze. În una, instrucțiunea pune multă greutate pe limbile clasice; în cea-l'altă, pe științele naturale și limbile moderne, cari sunt mai în tot-d'a-una cea *franceză* și *germană*.

Printr'această grupare a materiilor se distruge așa numită *Armonie* a instrucțiunei, pe care o vedem în programele școlilor de pe continent. Tinerul nu învață de *toate câte ceva*, fără a se aprofunda într'un singur obiect din cele predate cum e cazul în școlile de pe continent, ci se mărginește a învăța *puțin și bine*. Această *limitare* și *aprofundare* este una din tendințele cele mai însemnate ale sistemului englezesc.

Modul de *predare* al materiilor este asemenea cu totul conform cu această bifurcare. Profesorul nu se duce în *clasă*, unde elevii sunt toți adunați, și unde un profesor urmează după cel-lalt; ci tinerii ce urmează la un *subiect* vin toți la acel profesor, așa în cât diferitele clase se succed una după alta în același local. Intr'un

loc deci se predă. de ex. limba elenă; acolo vin unul după altul, elevii din toate clasele.

Instrucțiunea, adică modul de a predă, are un caracter mai mult *practic* și oareși-cum *meccanic*. Operele *clasice* se *traduc* fără a fi studiate în mod antic; și foarte multe părți se învață pe din afară. Educațiunea și dezvoltarea *memoriei* se consideră a fi de cea mai mare importanță. Lucrul în *clasă* se aseamănă mai mult cu *examinare* de cât cu *instruire*. Profesorul indică câte-va versiuni din Homer și Horatiu; trebuie să știe fie-care elev pe din afară și lecția constă în a examina pe fie-care băiat dacă știe acea cantitate. Adevăratul învățământ se face în afară de școală. Fie-care tiner trebuie să aibă un *meditator* care corespunde cu tutorul de la Universitate. Cu densusul și pregătește lecțiile, el îi explică toate și supraveghează și vede să-și facă datoria. În clasă mai că nu se dictează nimica, ci se învață din cărți anumite (*text books*).

Orele de învățământ în acele pensionate (colleges) sunt cel mult de 3—4 ore pe zi, și acestea nu consecutive, ci adesea numai una sau 1½ a. m. și vr'o 2 p. m. de la 2—4 sau 2½ —5. Vremea intermediară se întrebuințează pentru *jocuri* și *exerciții atletice*.

Acestea se consideră ca fiind de o însemnătate capitală și se dă tinerilor multă vreme liberă pentru exercițiile corporale. Școlile au și grădini, livezi,

băi și hale de gimnastică anume pentru asemenea exerciții. Deosebirea între aceste exerciții corporale și gimnastica cum se practică pe continent este foarte mare. Nu este un simplu exercițiu mecanic; ci tot-d'o dată și o *petrecere*. Individualitatea jucătorului devine foarte pronunțată; este stimulată prin ambițiune și este susținută și întărită prin posibilitatea de a se lupta cu alții, și de a dobândi victoria. Școli întregi se iaă la întrecere. Toată lumea se interesează de acea luptă și victoria unei părți este victoria școlii, trâmbițată pretutindenea. Publicul se interesează foarte mult și urmează toate peripețiile luptei cu o atențiune concentrată. Aceste jocuri aă căpătat un caracter național și sunt numite jocuri naționale. Așa e *cricket*, *ball* (mingea), *tennis*, apoi lupta cu bărci, etc.

Anul școlar se împarte în trei *terms*, cu vacanțe între dînsele de câte 3—4 săptămâni, așa în cât suma vacanțelor de peste an este de vre-o 15—16 săptămâni. Afară de aceasta, sâmbăta este o zi liberă, și o jumătate din una din zilele săptămânei este asemenea liberă. În unele școli, se întrebuintează acele zile libere la predarea de obiecte *facultative* pentru cari se plătește deosebit, cum e de ex. desemnul, steno-grafia, etc.

În unele școli s'a adăogat și câte un atelier „*workshop*“ pentru instrucțiunea tehnică mai

nuală; uneltele de stolerie și tâmplărie nu se dă gratis, ci fie-care băiat trebuie să și le cumpere.

Disciplina este foarte severă atâta vreme cât stau elevii în clasă; dar dispare mai de tot îndată ce s'aŭ isprăvit lecțiile. Se crede ca influența mutuală între cei mai mari și cei mai mici va ajunge pentru a ține pe elevi în frâu. *Bătaia* n'a dispărut încă din toate școlile. Pe lângă aceasta mai există un sistem foarte curios de disciplină, cunoscut sub numele de *fagging* adică un băiat din cursurile inferioare trebuie să slujească *trei ani* la unul din cursul superior, ducându-se unde îl trimite superiorul său, și făcând multe din acele slujbe ce se lasă aŭrea servitorilor.

Școlile descrise până aci sunt cele mai vechi și cele mai exclusiviste. Ele aŭ păstrat caracterul lor antic cu foarte puține modificări, precum introducerea studiului științelor naturale și al istoriei. Numărul acestor școli este foarte mic, și nu satisfac câtuși de puțin cerințelor unei populațiuni de zecimi de milioane. Sunt apoi și foarte costisitoare.

Pentru a satisface aceste cerințe s'aŭ înființat școli nenumărate, unele internate, cele mai multe însă sunt școli pur și simplu externate (*day schools*). Multe dintr'aceste sunt fondate de către corporațiuni, altele de către comunități religioase;

cel mai mare număr însă de către indivizi, cu scopul de a trage profit din ast-fel de instituțiuni. Ba chiar *asociațiuni* s'au format cari conduc școli pe un principiu curat financiar, cu acțiuni și venituri. Există o libertate absolută, care dă loc la multe abuzuri. Numărul acestor școli intermediare sau secundare se urcă la aproape 2.000 numai în Englitera, afară de ne-numărate școli tehnice și speciale.

În anul 1861, s'a constituit o comisiune parlamentară ca să ancheteze și să raporteze Parlamentului asupra stării educațiunei secundare sau intermediare în Englitera. Această comisiune s'a reînnoit la 1864 și a urmat a funcționa o vreme îndelungată. Rapoartele presintate de către aceste comisiunii se urcă la 37 de volume mari de «cărți albastre» depuse pe masa Parlamentului, conținând multe mii de pagini și zecimi de mii de paragrafe. Această lucrare arată vastitatea anchetei și starea complicată în care se află educațiunea secundară în Englitera.

Ancheta a avut multe rezultate foarte însemnate cari au modificat până la un punct starea lucrurilor și au produs o nouă mișcare, pe care o voiș schișa îndată.

Înainte de a ajunge la această parte a raportului meu, voi alege una sau două din cele mai bune școli superioare, cari pot sluji ca tipul cel mai perfect al educațiunei secundare și generale, în afară de *Colleges* sau pensionate. Așa

este de pildă *City of London school*, înființată la 1834 printr'un act al Parlamentului. Afară de un director și un sub-director (*Head Master*, și *Second Master*) are 20 de profesori pentru obiectele principale de studiu, apoi un profesor pentru compozițiuni, unul pentru limba sanskrită, 3 pentru științe (*naturale sciences*), 2 pentru caligrafie, 1 pentru stenografie, 1 pentru limba franceză, 3 pentru limba germană, 1 pentru declamațiune, 4 pentru desen, 1 pentru muzică, 2 pentru gimnastică și un doctor în medicină.

Școala aparține *corporațiunei* din Londra, de unde și numele ei: *Școala Cetăței Londra*; o parte din venit îi curge de la o fundațiune veche datând de la 1442.

Tendința școlăi este de a da o educațiune liberală și folositoare copiilor de părinți ce au o profesiune sau se ocupă de negoț. Copii se primesc de la vârsta de șapte ani și trebuie să părăsească școala când au ajuns vârsta de 19 ani. Pentru a fi primiți în școală, ei trebuie să prezinte directorului: o petițiune semnată de către părintele sau tutorul elevului și recomandată de către un membru al *corporațiunei*.

Taxa este de 300 lei pe an pînă la vârsta de 12 ani, după aceea de 400 lei; taxa se plătesce înainte, la începutul fie-cărui trimestru. O contribuțiune de 3 lei dă dreptul elevului de a întrebuița *mingele, bățătoarele* și cele-lalte obiecte ce se întrebuițează la jocuri. Materiile ce se predă

În această școală constă în limbile engleză, elenă franceză, germană, spaniolă și italiană; matematicile, aritmetica, caligrafia, contabilitatea geografică, istoria, stenografia, chimia și fizica (filosofia naturală cum o cheamă ei), declamațiunea (*el ocution*), muzica vocală, și gimnastica.

Școala este împărțită în două secțiuni, *senior* și *junior* (adică superioară și inferioară). Secțiune superioară se sub împarte de asemenea în două ramuri: *clasica* și *limbile moderne*. Directorul consultă pe părinții băeților după terminarea studiilor inferioare, asupra ramurei ce vor se urmeze acestia. Bifurcațiunea este identică cu cea pomenită mai sus la Internate. Acei ce urmează *clasica* învață tot ce le trebuie pentru a intra apoi la Universitate sau a trece examenul de *Matriculatian* (un fel de bacalaureat) la Universitatea din Londra, sau pentru o altă profesiune *doctă*. Precum se va vedea mai la vale, diplomele date de către unele școli au o valoare foarte mare și dă diplomatului niște privilegii ce nu se cunosc aiurea. Tot așa este cazul cu acei tineri ce și urmează instrucțiunea în grupul limbilor moderne. Aci se pregătesc cei care doresc a intra într'o carieră comercială. Tot aci se pot prepara și cei care vor să treacă alte examene speciale cum sunt acele pentru a deveni funcționari (*civil service*) sau acelea ale Societății farmaceutice, etc.

Afară de acele două mari ramure ale instruc-

țiunei mai sunt și clase speciale pentru studiul științelor naturale, la cari clase se admit numai acei tineri care au dobândit deja cunoștințe îndestulătoare literare și matematice.

Școala are și un atelier; copii nu plătesc nimica, dar numai pentru uneltele lor. Lecțiunile încep și se termină cu o rugăciune. Orele de instrucțiune sunt de la 9 ore a. m. până la 3 ore 15 m. p. m. cu o întrerupere de $\frac{3}{4}$ de ceas pentru mâncare (de la 12—12,45). Miercurea după amiază și Sâmbăta sunt zile libere.

Anul școlar se împarte în trei trimestre (terms) adică unul de la 15 Ianuarie până la 15 Aprilie al doilea de la începutul lunii lui Mai până la sfârșitul lui Iulie și al treilea de la a 2-a săptămână din Septembrie până la Crăciun. Vacanțele sunt peste tot de 12 săptămâni.

Purtarea și notele tinerilor se înseamnă într'un registru special și de două ori pe an se trimete câte un raport părinților.

Acesta este regulamentul general al *City of London school* și tot după același calapod sunt regulamentele și programele celor-l'alte școli, cari se bucură de o reputațiune oare-care. Se înțelege că nu există o uniformitate sau identitate absolută între dinsele; se aseamănă însă între dinsele în trăsurile generale.

Așa este de pildă regulamentul scoalei ce stă în strînsă legătură cu *University College* din Londra, care are, afară de director, peste tot

patru-zeci de profesori. Deosebirea este că fiecare tiner trebuie să stea sub priveghierea specială a unui profesor. Afară de materiile enumerate, la City of London school se mai învață și corespondența comercială germană și franceză, botanica elementară, economia politică (social science), măsurare de teren, etc. Apoi se dă tinerilor o latitudine mai mare în alegerea subiectelor de studiu. Cheltuelile sunt mai mari; orele diferă puțin, dar ținta ulterioară este la toți mai aceeași, adică de a face pe tinerul să treacă cu succes, sau *Matriculation*, sau unul, din nenumăratele *examene speciale*.

Promoțiunea de la o clasă la cea-l'altă se face de obicei de 2 ori pe an. In aluminatele (Colleges) pomenite mai sus, se consideră și vârsta, așa încât se poate zice că $\frac{2}{3}$ trec după merit și $\frac{1}{3}$ după vârstă.

Rar însă se întâmplă ca cine va să fie primit în clasa cea mai superioară înainte de 17 ani.

Starea lucrurilor, precum am descris-o până aci, cu lipsa de uniformitate în programe, cu libertatea absolută pentru fie-care persoană de a deschide o școală fără a fi supus la nici un control, mai ales cum se reflectă în rapoartele comisiunii parlamentare, a avut de rezultat o mișcare cu totul singulară. Atât părinții ca indivizii, cât și Statul ca o Comunitate, au recunoscut că nu există nici o măsură după care să se judece meritele fie-cărei școli, și ce valoare să se atribue

certificatelor și diplomelor eliberate de către atarî școlii necontrolate și necontrolabile.

Tendința poporului este de a menține această libertate școlară, opiniunea publică nu este în favoarea unor institute create și menținute cu totul de către Stat.

Lucrurile stând ast-fel, Universitățile cele mari din Cambridge și Oxford se oferă (de la 1858) a examina școlile secundare. Ele formulară programele de examinare, și cine le trece capătă anume certificate și diplome. Sunt două feluri de examene: *Junior* și *Senior*, și *Honours* pentru acei ce excelează. Examenele se cheamă *University local examinations*. Se trimete câte un delegat al Universității, căruia se plătește o taxă anume. Examenele se fac toate în scris. *Junior* este pentru copii mai mici, ca de la 9—12 ani, iar *Senior* pentru băeți de 17—19 ani. Certificatele eliberate acestora se recunosc apoi de către Universitățile care scutesc pe acei ce le posed de a mai trece un examen de admitere. Tot așa sunt considerate de bune și la alte școlii de medicină, de jurisprudență, la școala militară din Woolwich, etc.

La aceste examene se pot prezenta și fete; nu se face nici o deosebire între sexe. Se cere întocmai aceleași cunoștințe de la băeți ca și de la fete. Afară de *certificatele superioare* și *inferioare*, se mai eliberează de către examinatorii certificate *comerciale*, cu cari tineri

pot intra la bănci și ocupa alte funcțiuni comerciale.

Exemplul dat de către acele două universități mari, a fost urmat de către alte Universități și institute speciale. Ba unele nu sunt de cât *jurie examinatoare*. *Universitatea din Londra* de pildă nu este de cât o instituțiune examinatoare, saū un Comitet (juriū) examiner uriaș. Nu se ține nici o prelegere, nu există nici o clasă, nici o lecție nu se face la aceasta așa numită Universitate; numai se examinează în toate și de toate. Toate facultățile sunt reprezentate la dinsa și se pot obține diplome în toate ramurile științei, inclusive Bacalaureat în Muzică. Diplomele acestei Universități se bucură de o foarte mare reputațiune, căci examenele sunt foarte severe și grele.

Un alt institut care se bucură asemenea de o foarte mare reputațiune și care eliberează certificate și diplome recunoscute de către autoritățile scolare, este: *College of Preceptors* (o *Asociațiune de profesori*).

Sunt patru feluri de examene pe cari le pot trece candidații: examenul de clasa *I-a*, *a II-a* și *a III-a* și un *examen comercial*. Candidații unei clase inferioare se pot presenta la examenul unuia din subiectele clasei superioare. Latitudinea ce se îngăduie tinerilor în școală o regăsesc și la examen. Pentru a 'și face cine-va o idee clară asupra cantității și

calității ce se cere pentru a trece un examen de clasa I, adică cea mai superioară, reproduc aci programul examenului ce va avea loc în Decembrie anului acesta. (Examenele se țin de 2 ori pe an, în Iunie, și Decembrie. Ceii ce nu trec o dată, se pot prezenta ori de câte ori voesc, numai că atuncea nu li se dă note mari, iar taxele trebuie plățite tot-d'a-una din nou).

Sunt peste tot două-zeci și cinci obiecte din cari se poate examina un candidat; dintr'aceste trebuie să aleagă el 13 obiecte. Examenele se fac *numai* prin *concurs în scris*, nici o dată *oral*.

Iată programul:

1. *Istoria biblică*: a) Genesis, Evanghelia lui Matei, Actele Apostolilor. b) A doua carte a Regilor, Ev. Luca, Actele. [Evreii vor fi examinați numai din cărțile Vechiului Testament din ambele grupe].

2. *Limba și literatura engleză*: Gramatica și analiză; și, sau istoria limbei, sau chestiuni din una din cărțile următoare: a) Shakespeare, Merchant of Venice, b) id. Henry V. c) Milton, Paradise Lost c. XI. XII. d) Tennyson, Coming and passing of Arthur.

3. *Istoria Engleză*: una din epocile de la 1066—1272, 1272—1485, 1603—1688.

4. *Geografia fizică și matematică*.

5. *Aritmetica*.

6. *Algebra*, inclusiv ecuațiunile pătrate și

chestiuni asupra progresiunilor și proporțiilor.

7. *Euclid* (adică geometria plană). Cartea I—IV.

8. 1. <i>Franceză</i>	} a) Traduceri din limbele străine în l. engleză. b) Traduceri din l. engleză în l. străină. c) Gramatica.—Se cere cel puțin o cunoștință bună în două din cele trei grupe <i>a</i> , <i>b</i> și <i>c</i> .
9. 1. <i>Germană</i>	
10. 1. <i>Italiană</i>	
11. 1. <i>Spaniolă</i>	

12. 1. *latină*: 2 cărți din următoarele 2 grupe, adică una din fie-care: A) (proză) *Cesar* de bello gallico, Cartea I sau Curtea a III; *T. Livius*, c. V, cap. 1—30, sau id. c. XXI, c. XXV până la sfârșit; *Cicero* pro Murena. B) (poesie) *Virgil*, *Æneis* c. I, sau II, sau III; *Horățiu*, ode, c. III și C) traducere dintr'o carte nepreparată. Din ambele grupuri *A B* se vor face traduceri în englezește, iar elevul trebuie să răspundă la chestiunile de gramatică ce stau în legătură cu textul tradus. Din grupul *C* se va face o traducere din englezește în latinește. Pentru ca să *treacă*, candidatul trebuie să obție note satisfăcătoare în 3 din cele patru obiecte.

13) 1. *Elenă*: Una din cărțile următoare: *Xenophon*, *Anabas*, c. II; Evang. lui *Luca*; *Euripides*, *Hecuba* v. 1—725 și id. *Medea* v. 1—730, afară de părțile lirice; *Homer*, *Ilias* c. VI; o compozițiune ușoară scrisă; chestiuni gra-

maticale din autorii aleși; traduceri de părți ușoare din cărți necunoscute elevului.

14) *I. hebraică*, Genesis' c. XXVI—L; cestiuni gramaticale și traduceri de fraze ușoare în l. ebraică.

(Candidații ce se prezintă pentru științele naturale sunt scutiți de No. 14).

15) *Himia*, (candidații ce trec examenul la No. 20 și 21 sunt scutiți de No. 14).

16) *Mecanica*.

Materiele ce urmează de aci înainte în listă sunt *aceleași* pentru toate cele 3 clase (I—III) pe când cele ce preced se modifică și se simplifică la examenele de cl. II-a și de a III-a.

17) *Trigonometria plană*.

18) *Măsurătoarea*.

19) *Comptabilitatea*, (acei ce se prezintă la limba elenă pot să nu se prezinte la No. 19).

20) *Sunetul, lumina, căldura*, (fizica se divide aci în mai multe părți independente). Candidații ce răspund la $\frac{2}{3}$ din cestiunile puse pot trece.

21) *Electricitatea și magnetismul*, (cei ce se prezintă la No. 20 și 21 sunt scutiți de No. 15).

22) *Științele naturale*, a) Fiziologia, b) Zoologia, c) Botanica, d) Geologia. În fiecare din aceste patru ramuri se vor pune două feluri de cestiuni, una *simplă*, alta mai *grea*; candidatul nu se va examina de cât cel mult în 2 din aceste 4 secțiuni, și cele 2 cestiuni se pot pune

saŭ din aceeași materie saŭ una din fie-care, dacă se aleg 2 deosebite materii, de ex. *a* și *c*.

23) *Desenul*, a) liniar, b) după model, c) în culori, d) geometric. Candidatul va fi examinat din *două* grupe.

24) *Muzica* (teoria).

25) *Economia politică*.

Dacă candidatul a trecut un atare examen cu un succes deosebit, îi se acordă un certificat *special*. Pe lângă aceasta, mai dobândește și premii pentru *exceleță*, în materiile principale.

Darea de premii de tot soiul și supt tot felul de numiri, este asemenea una din caracteristicile instrucțiunei englezești. Se dă *medalii* pentru excelență chiar numai pentru un singur obiect; apoi *premiu în cărți și în bani*, une-orî sume mici, dar mai adesea sume *marî*.

Mai toate aceste premii provin din fondațiuni, în onoarea saŭ în memoria unei persoane decedate, saŭ a unui eveniment important. Apoi se dă burse și stipendii pentru unu saŭ mai mulți ani. Aceste premii și burse se consideră a fi unul din stimulantele cele mai puternice pentru a desvolta zelul și devotamentul tinerului la învățămînt. Vârsta școlarului joacă un rol foarte însemnat; sunt limite peste cari nu se poate obține un premiu, iarăși de altă parte se dă cu preferință premii celor care n'au ajuns încă la vârsta fixată. Observațiunea aceasta asupra premiilor cari se dă la toți, se întinde asupra *tuturilor* școalelor en-

gleze, chiar și asupra Universităților. Fie-care institut publică, pe la sfârșitul anului școlar un așa numit *Calendar*, în care se trece numele tuturilor aceluia ce au primit vre-un fel de premiu, de la medalie până la «scholarship».

Precum am observat mai sus, multe din aceste burse se dau, de către școlile secundare, elevilor lor pentru vremea cât vor sta la Universitate. Sumele variază de la 500 lei până la 2,000 lei.

Se întâmplă adesea ca unul și același școlar să aibă mai multe premii, fie-care pentru un alt obiect ; se dau premii și pentru conduită bună pentru regularitate, etc. Ca și cele-l'alte institute, tot așa dau și *College of Preceptors* o sumă de premii la candidații ce au trecut cu succes examenul de Cl. I-a. Intre altele, dau și patru burse pe fie-care an, (de lei 1125 și de 750 lei) acelor tineri ce intră în unul din așa numitele „*Training College for Teachers*“, adică un seminar destinat pentru a forma profesori; acest seminar este aprobat pe către Consiliul Colegiului de Preceptori.

Înainte de a vorbi despre aceste școli pentru institutori, voi spune două vorbe despre examenul comercial. Acei ce au trecut un examen *general* de cl. II-a se pot prezenta la următoarele obiecte pentru a obține un certificat special comercial.

a) Matematica mercantilă, adică: 1. Calcul mixt și socoteli făcute din cap (fără scris); 2. Cestiuni mai grele despre discount, dobândă, acțiuni, bursă, etc.; 3. Sistemul metric și sistemele din alte țări; 4. Înmulțirea și împărțirea zecimală.

b) Corespondența comercială și redactarea de scrisori după note scurte.

c) Stenografia. Examinatorul va dicta două pasaje, unul mai încet, altul mai iute, cari se vor stenografia și transcrie.

d) Comptabilitatea dublă.

e) f) Limbi moderne: franceză sau germană sau amândouă: 1. dictare. 2. Traducere în englezește a unei scrisori comerciale. 3. Faceerea unei scrisori în una din acele limbi după note date de către examinator. 4. Conversațiune.

Candidatul trebuie să obție la e și f cel puțin nota media, mai ales în conversațiune, pentru a obține *diploma de comerț*.

Am ajuns deci la instrucțiunea *specială* despre care voi să vorbesc puțin, începând tocmai cu *instrucțiunea comercială*. Școli comerciale speciale nu există în Anglittera. Sistemul bifurcațiunii în multe școli importante, suplinese lipsa de atari școli, căci acolo se predă toate acele materii cari sunt de importanță pentru acei ce vor să se devoteze comerțului. Iar cei-l'alți ce nu frecventează acele școli se pot prepara ori unde voesc și se prezintă la exame-

nul ce se ține la *College of Preceptors*. Acest examen stă supt direcțiunea Camerei de comerț din Londra, și certificatele sus pomenite se eliberează cu autoritatea acestei Camere.

Comisiunea examinatoare instituită de către Universitățile din Cambridge și Oxford se ocupă și cu examene comerciale. Programa este aproape identică cu cea de la *College of Preceptors*; candidații nu pot fi de cât cel mult de 16 ani, altfel nu se primesc.

Camera de comerț a prevăzut, în programul ei, un alt examen mai superior (*Senior*); dar până acuma nu s'a ținut. Tot așa se vor da, în viitor și certificate *separate* pentru materiile ce a trecut un candidat, care nu s'a presintat la examenul general.

Toate sunt lăsate aci experienței practice. Principiul este ca tinerul să capete în școală nu-mai o dezvoltare intelectuală; să învețe a observa cu precizie și a se exprima cu claritate. Dacă va avea aceste două calități, el va propăși de șineși în lume. De cea s'a neglijat atât educațiunea comercială propriu zisă, cât și cea tehnică și industrială.

Lipsa de școli secundare, accesibile și la oamenii care nu dispun de atâtea mijloace ca să-și facă educațiunea la unul din *Colleges*, atât de costisitoare, a făcut ca, în generația trecută mai ales, să se fundeze *școli de adulți*, unde instrucțiunea se predă seara, și la care parti-

cipă toți acei cari sunt în stare a plăti o taxă foarte mică.

Ast-fel s'a fondat, la 1825, de către D-nu *Birkbeck* cea d'întăia școală secundară de adulți. Scopul acestui institut era numai de a împărtași oamenilor tineri, de la 16 ani încolo și cari sunt ocupați toată ziua, câte-va noțiuni de *științe exacte* și de artă. Cu încetul însă programa s'a dezvoltat și astăzi se țin acolo peste 100 de clase pe fie-care săptămână, și se predă lecțiuni în toate ramurile științei și artei. S'a adăugat pe lângă școală și un club, o societate de desbatere, o bibliotecă, care numără peste 11,000 de volume. Amfiteatrul central de prelegere coprinde peste 1,200 de oameni; și fie-care Miercuria seara se țin prelegeri populare.

Un alt institut și mai uriaș, înființat la 1872, este așa numitul *Polytechnic*, adică o instituțiune în care se *învață toate*.

De la 1882—92 s'a înregistrat 65,000 de membri și studenți; se țin clase și peste zi pentru elevii de 7—16 ani, și seara pentru adulți (16—25 ani). Peste săptămână sunt vr'o 200 de clase. Se predă acolo lecțiuni în toate ramurile științei. Nu se face nici o deosebire de sex, nici la *Birkbeck institution*, nici la *Polytechnic*. Se înțelege că sunt și anumite clase pentru fete și femei. Cheltuelile Polytechnicului pe an sunt peste 400,000 lei (L. st. 151.000). Membrii plătesc o cotizațiune de 4 lei și studenții câte 2—12 lei pe 3

luni. Diferite societăți sunt afiliate la acel Polytechnic, care ast-fel căpătă caracterul unui centru științific și recreativ. Are și mai multe cluburi, pentru înotat, jucat șah sau domino, etc. Numai o descriere foarte amănunțită ar putea să dea o idee apropiată despre aceste institute. E prea multă varietate adunată la un loc.

Mai sunt și alte institute pentru adulți de ambe-sexe; trebuie să le trec însă cu vederea, de oare-ce am să pomenesc aci încă o dată de o mișcare ce a pornit asemenea de la ambele universități din Cambridge și din Oxford, și care stă în legătură cu clasele de adulți. La 1884, senatul de la Oxford a ratificat cererea a mai multor orașe din Anglittera, ca să se ție conferințe semi-populare acolo, de către membrii Universității asupra subiectelor celor mai importante, tot-de-o-dată ca să se și examineze după încheierea fie-cărei conferințe. S'a format ast-fel un corp profesoral gigantic pentru un fel de colegiū ideal, la care participă aproape 150 de orașe.

Senatul alege conferențiarī numai dintre oameni de familie. Aceste *extension lectures*, adică prelegeri ce tind a răspândi instrucțiunea universitară prin cercuri mult mai mari, au un scop îndoit, nu numai de a *instrui*, ci de a *stimula* cerința pentru o ast-fel de instrucțiune. Conferențiarul indică auditoriului cari sunt cărțile cele mai bune în materia sa, și îndrumează pe cei ce asistă la un studiu sistematic.

Fie-care conferențiar publică sumarul succint al prelegerilor sale (syllabus), care este tipărit numai pe pagina stângă, pagina dreaptă a foiei rămânând goală pentru *note*, așa că studentul poate să *noteze* tot ce'l interesează mai mult. La început se enumeră toate izvoarele principale și cărțile cele mai bune asupra obiectului tratat de conferențiar. Atât numărul conferințelor cât și al subiectelor variază după localitate și după numărul acelor care participă. De obicei, fie-care subiect e tratat într'un curs de 5—6 conferințe. În anul 1891 s'au ținut 85 cursuri asupra subiectelor din istorie; 28 din literatură și artă, 25 din științe naturale, mai ales din geografie, și 10 din economia politică. Două treimi din auditoriū erau femei și 3.000 erau muncitori; peste tot au participat 17,904 persoane la aceste prelegeri.

Tot de-o-dată s'au înființat cercuri de lectură, adică s'a pregătit o listă de materii ce pot fi studiate acasă; și o listă de cărțile și autoritățile cele mai recunoscute asupra acelor materii. Toți cari participă la aceste «cercuri literare» se pot prezenta la examen înaintea conferențiarilor delegați de către Universitate. Se împrumută și cărți de la o așa numită «bibliotecă ambulantă» ce aparține tot Universității. Se dă premii și certificate celor ce au trecut examenul cu succes. Plata unui conferențiar pentru 6 conferințe variază între L. st. 21— și L. st. 30 (525—750 lei)

la care contribuiesc toți acei ce urmează acele cursuri.

Ast-fel, Universitatea împlinește în Englitera un *întreit* rol. Este mai întâi școala cea mai superioară; apoi împrăștie cunoștințe superioare prin conferințe ținute de către fruntașii ei, și «*last not beast*» garantează Țării uniformitatea de *rezultate* a educațiunei secundare, ce i-ar lipsi față cu divergențele profunde ce există într'o școală secundară și cea-laltă.

Lipsa de unitate și uniformitate în școli, se arată și în numirea profesorilor. Precum am pomenit mai sus, numai directorele este numit de către comitetul ce dirigează școala. El trebuie să fi câștigat o reputațiune oare-care înainte de a fi numit. Nu tot așa este cazul cu cei-l'alți profesori. Sunt câte-va seminare pentru profesori de școli secundare, dar și ele sunt școli private. La *College of Preceptors* se țin și prelegeri asupra instrucțiunei, metodelor de învățămînt, disciplinei, etc. Așa și la alte institute analoage. Nu se cere însă mai nici o calificațiune pentru a deveni profesor. De obicei, se iaă ca profesori acei cari au absolvit Universitatea cu succes, fără a se cerceta dacă sunt și buni pedagogi, dacă au avut vr'o experiență în materie de instrucțiune. Certificatele dobândite la examenele Universitare adesea sunt suficiente.

Guvernul nu se amestecă, și, pînă azi, nu s'a admis cererea mai multor «Asociațiunii de pro-

fesori» ca profesorii calificați să fie trecuți într'un registru oficial din care să fie excluși acei cari nu vor fi în stare a 'și dovedi calificațiunea lor.

Această cerere s'a formulat și de către *Directorii* adunați în conferință. Pe fie-care an, directorii școlilor celor mai de frunte se întrunesc pentru a discuta cestiuni importante, privitoare la școală. Așa s'a desbătut între ei cestiunea cea mult ventilată despre pozițiunea ce trebuie să ocupe limba elenă în școală, și acum 2 ani s'a formulat cerința, ca să nu se mai pretindă limba elenă ca un subiect *obligatoriu* la examenul de imatriculațiune la Oxford și Cambridge. Cererea a fost respinsă printr'un vot al membrilor Universității. Alte multe cestiuni importante se mai tractează la aceste întruniri anuale, ce capătă din ce în ce o importanță tot crescândă.

Afară de aceste consfătuiri voluntare, profesorii au format mai multe asociațiuni cum este de pildă «National Union of teachers» ce are de scop de a 'și apăra interesele, de a trimite reprezentanți în Parlament, de a înființa orfelinate d'a strînge și un fond pentru orfanii profesorilor, de a asigura un venit pentru văduve și pensii de retragere, de a rădica demnitatea caracterului de profesor și de a ajuta propășirea învățămîntului.

Afară de școlile generale pomenite până aci există apoi numeroase alte școli speciale, agricole, tehnice, etc., cari nu intră în cadrul raportului de față. Pe de o parte ar trebui să

intru în detalii foarte amănunțite, pe de alta nici acele nu sunt școli finale, adică de unde ese elevul gata de a intra în viața practică: ele au același caracter incomplet ce 'l au toate școlile secundare și superioare. Se predă numai elementele științei respective, une-orî chiar științe foarte înaintate, dar totuși după absolvirea școlii, tinerul trebuie să intre *calfă* la un meșter pentru a deveni și dînsul meșter.

Trec acum la școala elementară. Aci ne aflăm pe un tărâm cu totul deosebit de acela pe care am fost până acum. Sunt două feluri de școli elementare, *voluntare* și *comunale*; cele dintâi sunt școlile comunităților religioase, și sunt susținute prin contribuțiuni voluntare, pe când cele-lalte sunt școli publice, întreținute din banii *contribuabililor*. Numărul elevilor ce urmează la școlile *voluntare* este aproape de *trei milioane și jumătate*, iar acela de la *Board schools* aproape de *2 milioane*.

Aceste două feluri de școli sunt independente de Stat, dar numai până la un punct oare-care. Statul contribuște într'un mod foarte considerabil la cheltuelile școlilor primare, numai atunci cînd directorii sau comitetul administrativ al unei școli cere acel ajutor (subvențiune). Atunci Statul își face condițiunile ce trebuie împlinite, altfel nu dă nici un ajutor. El cere ca programa promulgată de către «Consiliul de Instrucțiune» (Education Department of the Privy

Council) să se aplice în acea școală, ca Inspectorul său revizorul oficial să examineze școala dacă este conformă cu regulamentul oficial și dacă copiii au fost instruiți în conformitate cu programa oficială aprobată de Parlament. Atunci și numai atunci Statul dă școlii un ajutor de aproape 24 lei de fie-care copil ce urmează acolo. Acel ajutor se chiamă *grant*. Altfel, școlile sunt libere a da încă ori-ce altă instrucțiune pe lângă acea cerută de Stat, sau să dea ori ce instrucțiune dorește, dacă nu cere ajutorul Statului, fără ca acesta să intervie.

O altă deosebire fundamentală între aceste două feluri de școli este, că în școala voluntară se predă religiunea ca un *obiect obligator de prima importanță*, pe când în *Board School* nu se predă religiunea în mod obligator.

Board School este susținută, precum am arătat mai sus, printr'o taxă anume (school tax), ce se percepe de la contribuabili. În Anglittera, sunt două feluri de imposite: taxele regale și taxele locale sau comunale. Printre taxele comunale intră și acea pentru școală; așa că ori-ce contribuabil știe cât plătește pentru educațiunea elementară a *orașului său*. Am subliniat *orașul*, fiind-că, într'această descentralizare, constă unul din elementele de democratizare a instrucțiunii publice. În capul acestei instrucțiuni elementare stă un comitet (Board) care este ales direct de către contribuabili. Intocmai precum sunt alegeri

comunale, tot așa se țin alegeri publice școlare, la cari are drept d'a participa ori-cine plătește taxele respective. Printr'aceasta, fie-care localitate este absolut independentă.

Dacă un comitet ales pe 3 ani a prea urcat impositetele prin cheltuelile de prisos, atunci stă în mâna poporului a nu mai realege membrii aceluî comitet, și de a le substitui alți membri ce să prezintă ca candidați cu o programă mai simplă.

Aceste comitete, de altă parte, n'aũ dreptul de a ridica impositetele peste o limită oare-care, saũ de a cheltui prea mult pentru școală, căci atunci guvernul refuză a da *ajutor*. Alt-fel s'ar distruge garanția ce are poporul printr'aceea că ajutorul se dă numai în urmă unui raport satisfăcător din partea *Inspectorului*. *Inspectorul* este numit de *guvern* și *plătit de guvern*, și este absolut independent. În modul acesta, inițiativa privată este respectată, și o uniformitate a educațiunei elementară este asigurată. Condițiunile cerute de către Stat, și cari trebuesc împlinite în școlile ce capătă ajutorul oficial (*grant*) sunt foarte severe. Ele sunt înșirate în programa oficială, aprobată de Parlament și publicată de către Departamentul Instrucțiunei. Această programă saũ acest Cod (Code) conține toate regulamentele privitoare la școală, la inspector, la programa materiei ce se învață; apoi circulările oficiale, instrucțiunile date inspectorilor ;

modul de examinare, de scutire, etc.; mai conține regulamentele privitoare la numirea de profesori, la clasificarea lor; apoi despre seminare, etc. Din această publicațiune foarte voluminoasă voi da aci un sumar pe cât se poate de complet, de oare-ce este de o importanță netăgăduită, și poate servi de model în multe puncte.

Codul cel nou, a fost adoptat abia la 1890. Primul cod a fost elaborat și pus în aplicare la 1870, de când datează formarea școalelor comunale, și de când Parlamentul a sancționat acordarea unui *ajutor* oficial din partea guvernului. Acel ajutor (*grant*) se dă: 1° școlilor publice primare și 2° școlilor normale (seminarelor de institutori). Se consideră ca școală publică primară, acea instituțiune în care instrucțiunea primară formează obiectul principal al instrucțiunii și nu se plătește de către *școlari* mai mult de cât 90 bani de fie-care. Școala trebuie să împlinească condițiunile următoare: nici un copil să nu fie constrins a lua parte la lecțiile de religie; aceste lecții să se țină în tot-d'a-una înainte sau după terminarea orelor fixate pentru lecțiile laice; orarul să fie afișat în fie-care clasă; școală să fie tot-d'a-una deschisă pentru inspector, și să se conforme întocmai stipulațiunilor oficiale cerute pentru căpătarea unui *ajutor*. Școala trebuie să fie o școală *primară*. Nu se va putea refuza nici unui copil admiterea, fără o cauză bine motivată. Orarul

(sau programa) trebuie să fie aprobată de către inspector. Școala trebuie să fie *necesară*, și se va considera *necesară*, dacă nu este o altă școală *ajutată* mai aproape de cât 2 mile englezești ($3\frac{1}{2}$ kilometre) în linie dreaptă; și dacă, înainte de acordarea *ajutorului*, a fost frecventată de cel puțin 30 elevi, în curs de un an. Școala nu trebuie să fie instituită cu scopul de profit bănesc.

Profesorul principal în acea școală trebuie să aibă diploma de profesor (adică un certificat eliberat de către o autoritate sau o instituție recunoscută). Trebuie să se predea cel puțin 400 lecții pe an. Clădirea trebuie să se conformeze unui regulament special, așa ca să fie bine construită, luminată, încălzită, ventilată, și aranjată după prescripțiunile igienice cele mai perfecte; trebuie să aibă loc suficient pentru copiii ce vin acolo, să aibă un corp profesoral îndestulător și să fie bine înzestrată cu bănci, cărți, atlase, etc. De fie-care copil se socotește câte 10 picioare cuadrate într'o clasă ce nu conține mai mult de cât 60 de copii. Băncile trebuie să fie gradate după vârsta copiilor. Lumina tot-d'a-una de la stânga; ferestrele trebuie să ajungă pînă la tavan, așa ca să se poată face o ventilațiune perfectă.

Fie-care școală trebuie să aibă, ca loc de recreațiune, un spațiu uscat, nivelat și îngrădit. Mai sunt alte prescripțiuni foarte minuțioase privitoare la intrări, sobe, etc., la locuința pro-

fesorului ce se află adesea alătura de școală, dar tot-d'a-una despărțită de dânsa, etc.

De la condițiunile externe trec acuma la cele interne cari sunt cele mai importante, adică :

1. materiile ce se predă în școlile primare ;
2. corpul profesoral.

I. Școala primară este împărțită în șapte clase. Materiile ce se învață în școala primară se divid în trei grupe mari ; A. *obligatoare* (elementare) ; B. *semi-obligatoare* (class subjects) și C. *speciale* (special).

A. Materiile *obligatoare* sunt: *citirea, scrierea, aritmetica, cusutul* (pentru fete) și *desenul* (pentru băieți în clasele superioare).

B. *Semi-obligatoare* : acestea se învață de către o clasă *întreagă* : Cântat, Recitațiune, Desen, în clasele inferioare ; Limba engleză, geografie, elementele științei naturale, istorie și cusut (pentru fete). Din aceste materii ale grupului *B* cel puțin *două* trebuie învățate în școală ; *cusutul* se poate lua pentru fete ca unul din aceste două din urmă. Școala nu este însă limitată tocmai la lista de materii din *B*, ci directorii pot să aleagă ori-ce altă materie, care se poate preda cel puțin în trei ani și atunci ei supun o programă gradată la aprobațiunea inspectorului.

C. *Speciale*. Acestea se învață de către *numai unii băieți* din clasele superioare, iar nu de *clasa întreagă*. Programa cuprinde : Algebra,

geometria, planometria (măsurătoare), statica și dinamica, chimia, fizica, fiziologia animală, botanica, principiile de agricultură, limbele latină, franceză și germană, economia casnică (pentru fete), comptabilitatea, stenografia, navigațiunea și horticultura. Pentru fete se mai adaugă facerea de bucate și spălatul rufelor.

Pentru toate aceste materii, guvernul dă „grant“ dacă Inspectorul care a examinat școala trimete un raport favorabil. Despre modul cum se conduce examenul, voiți vorbi mai la vale.

Afară de aceste materii, se mai pot preda și altele în școală, dar în afară de orele oficiale în care se țin lecțiile materiilor de mai sus; căci celelalte nu sunt recunoscute de guvern.

Iată acum programa amănușită a examenului din care reese ce și câte se predă din acele materii în cele 7 clase primare :

A. *Materiile obligătoare :*

I. *Cititul.* Cl. I.: A citi un mic pasagiu dintr'o carte în cuvinte polisilabice.—II. A citi un mic pasagiu dintr'o carte elementară de citire.—III. Un pasagiu dintr'o carte de citire.—IV. Un pasagiū dintr'o carte de citire, săū dintr'o istorie engleză. — V. Un pasagiu dintr'un autor clasic, dintr'o carte de citire, săū dintr'o istorie engleză.—VI. Un pasagiu dintr'una din piesele istorice ale lui Shakespeare săū dintr'un alt autor clasic, săū dintr'o istorie engleză.—VII. Un pasagiu din operele lui Shakespeare săū Milton.

Copiii trebuie învățați să citească cu *pricepere*; atât repeziciunea cât și expresiunea trebuie să crească în fie-care clasă succesivă. În clasele I și II se vor întrebuița cel puțin două feluri de cărți de citire; iar, în clasele cele-lalte, *trei*, din cari una va fi o istorie engleză.

II.—*Scrisul*. I. O linie după tipar, începând cu o literă capitală.—II. Un pasagiu de vr'o 6 rânduri dintr'o carte, dictat foarte încet.—III. Șase rânduri dintr'una din cărțile de citire întrebuițate în clasă, după dictat.—IV. *Opt* rânduri de poezie sau proză, dictate.—V. A *scrie* din *memorie* o mică poveste ce s'a citit copiilor o dată sau de două ori. Se va considera și ortografia, caligrafia și stilul.—VI. Un subject scurt sau o scrisoare asupra unei teme ușoare.—VII. Se va trata un subiect sau se va scrie o scrisoare, și se pune multă greutate pe ortografie, caligrafie, dar mai ales asupra stilului. Toți copiii vor avea caiete de dictande și de scris.

În locul acestor scrisori, inspectorul poate pune pe copiii din clasele V, VI și VII să scrie un exercițiu după dictat.

3) *Aritmetica*. I. Notare și numărare până la 1000. Adunare și scădere cel mult de 3 cifre; la adunare nu mai mult de cât 5 rânduri. Tabla de înmulțire până la de 6 ori 12.—II. Notare și numărare până la 100,000. Cele 4 operațiuni ordinare. Tabla de înmulțire întregă (12×12).—

III. Cele 4 operațiuni cu împărțire complexă. Adunare și scădere de bani.—IV. Socoteala măsurilor și greutateilor.—V. (*Practice*) adică o împărțire simplificată prin unități mari (bill of parcel), socotelii date cumpărătorilor la vânzări în prăvălii; regulă de trei simplă. Adunare și scădere de fracțiuni simple cu numitori mai mici decât 2.—VI. Frațiuni vulgare și decimale. Proporțiuni simple; dobândă simplă.—VII. A afla media, a face calcule de procente și de *stock*, (hârții, acțiuni de valoare). Se caută în toate clasele să se facă socotelii pe din afară, atât cu cantități concrete cât și cu abstracte, și conform cu ceea ce se învață în fie-care clasă.

B. *Materii semi-obligatoare*:

1) *Limba engleză*. I. Arătarea substantivelor într'o carte.—II. Substantive și verbe.—III. Toate părțile de cuvânt, și formare de mici fraze.—IV. Flexiunea unor fraze ușoare, arătând prin exemple cum se întrebunțează fie-care parte de cuvânt.—V. Flexiunea și analiza unor fraze simple. Cum se transformă substantivele în adjective și verbe, și vice-versa.—VI. Flexiunea și analiza unor fraze scurte complexe. Ce înțeles au și cum se întrebunțează prefixele de origine latină, la formarea de cuvinte englezești.—VII. Analiza frazelor. Prefixele și sufixele cele mai comune.

2) *Geografie*. I. Planul școlii și al locului de recreațiune. Cele 4 puncturi cardinale, ce înțeles are și cum se întrebunțează o *hartă*.—II. Mărimea

și forma pământului. — Nomenclatura simplă geografică explicată cu ajutorul hărții Engliterei. Geografia fizică a dealurilor și a râurilor. — III Geografia fizică și politică a Engliterei; cunoștința exactă a unei provincii, mai ales aceea în care se află școala. Geografia politică și fizică a Insulelor britanice și a Americii de Nord, sau a Australiei; cunoștința produselor acelor țări. — IV. Geografia fizică și politică a Europei. Latitudinea și longitudinea; ziua și noaptea; anotimpurile. — V. Coloniile și posesiunile englezești. Schimbul între produsele acestor țări. Circumstanțele care determină *clima*. — VI. Statele-Unite; fluxul și refluxul; curențele marine.

3) *Științele elementare (naturale.)* I. 30 de lecțiuni asupra unor simple obiecte obișnuite, de pildă: o marcă poștală; un creion; un tren; *saŭ*: mâncări, îmbrăcăminte, cum de ex. pâine, lapte, brânză, lână, bumbac, etc.; *saŭ*: minerale, fenomene naturale, de ex.: aur, cărbune, ziua, anul. — II. 30 lecțiuni asupra unor obiecte comune și substanțe ce se întrebuițează în viața zilnică: de ex.: cal, porumb, rădăcini, trunchiu, flori, frunze, lumânări, săpun, plută, hârtie, etc. — III. Regule simple despre clasificarea plantelor și animalelor. Substanțele întrebuițate în artă și la manufactură. Fenomenele pe pământ și în atmosferă. — IV. Cunoștințe mai întinse ale unor grupe speciale de ast-fel de obiecte comune, de pildă: animalele sau plantele în relațiune cu agricultura,

saŭ: substanțele întrebuințate în artă și manufactură, *saŭ*: câte-va instrumente mai importante din fizică și mecanică, d. ex.: termometrul, barometrul, pârghia, scripetul, roata și osia, etc. — V. Viața animală *saŭ*: a plantelor, *saŭ*: principiile și procedurile întrebuințate în una din industriile principale englezești; *saŭ*: principiile fizice și mecanice pentru construcțiunea unui instrument simplu sau a unei mașine simple industriale. — VI. Viața animală și a plantelor, *saŭ*: elementele simple (himice) și compusele lor; *saŭ*: principiile puterei motrice mecanice. — VII. Distribuțiunea plantelor, a animalelor și a raselor umane pe pământ; *saŭ*: proprietățile gazelor comune; *saŭ*: sunetul; *saŭ*: lumina; *saŭ*: căldura; *saŭ*: electricitatea.

4) *Istoria*: I—II. Povești simple scoase din istoria englezească. — III. 12 povești din vechia istorie englezească. — IV. 20 istorii și biografii din anii 1066—1485. — V. Epoca casei Tudor și biografiile oamenilor de frunte din acea epocă. — VI. Epoca casei Stuart, cu privire mai ales la războiul civil și la constituirea Parlamentului și a funcțiunilor sale; biografiile a 6 oameni mari. — VII. Epoca casei Hanovra, cu privire la creșterea coloniilor și a posesiunilor englezești. Biografiile a șase scriitori mari sau oameni de Stat.

Această programă a obiectelor din cari tinerii trebuie să treacă examenul anual, se poate modifica de către director precum am pomenit mai

sus. Dacă este în stare a formula o altă programă progresivă, pentru câte-și 7 clasele, și se aprobă de către inspector, atunci copiii din acea școală se vor examina după acea programă. Principiul ce se urmărește în școală este de a da programelor o elasticitate cât se poate de mare, așa ca să se poată adapta cerințelor locale. Pentru a ușura directorilor formularea unor programe deosebite, s'a adăogat atari programe alternative la codul oficial. Reproduc aci numai acea privitoare la acele științe, zise cunoștințe elementare (Elementary science), căci acestea se pot adopta și aiurea, ceea-ce e imposibil în ceea ce privește limba engleză și istoria. Se înțelege că atuncea când unul din următoarele obiecte face parte din cele semi-obligatoare (class subjects), atunci nu mai poate figura între cele «facultative».

In loc deci de No. 3 vom avea aci nouă diferite obiecte din «Elementary science» sub-împărțite pentru 7 clase:

1) Mecanica. I—II. 30 lecțiuni despre obiecte comune, de ex. o balanță, un cântar, foale, ciocan, ceasornic, roată, zidirea unei case, aur, argint, fier, oțel, etc.— III. Materia în cele trei stări: solidă, lichidă și gazoasă.— IV. Proprietățile (mecanice) ale materiei în fie-care din cele trei stări: porozitate, elasticitate și condensare.— V. Măsurile întrebuințate de către un mecanist. Măsura lungimei, a vremei, a iuțelei și a spațiului.— VI. Materia în mișcare, greutatea corpurilor. Iner-

ția și centrul de gravitate.— VII. Pârghia, roata și osia; scripetul; planul înclinat; șurubul; pana. Paralelogramul iuștelei, paralelogramul forțelor. Exemple obicinuite ce demonstrează puterea mecanică.

2) **Fiziologia animală.** I—II. 30 de lecțiuni d. ex.: asupra formei și a obiceiurilor externe ale animalelor comune.—III. Structura trupului omenesc.—IV. Numele și pozițiunea organelor principale din trupul omului.—V. Caracterul mușchilor; mecanismul mișcării trupului și a membrilor.—VI. Organele de hrană, circulațiunea și respirațiunea; funcțiunile lor.—VII. Sistemul nervos, calitățile nervilor. Simțimântul.

3) **Botanica.** I—II. 30 lecțiuni despre: zahăr, cafea, ceaiu, varză, cartofi, etc.—III. Rădăcina, trunchiul și frunzele unei plante înflorite.—IV. Părțile unei flori, a unei plante înfloritoare.—V. Formarea feluritelor fructe. Celula și vasele.—VI. Funcțiunile trunchiului și ale celor-alte părți ale unei flori. Hrana plantelor și cum cresc plantele.—VII. Caracterul grupelor mai mari și a familiei plantelor înfloritoare. Deosebirea între o plantă cu floare și mușchiu său ferigea.

4) **Principii de agricultură.** I—II. 30 lecții: despre folosul ce tragem din animalele ce trăesc în ogradă (sau la moșie) și cum ne răsplătesc grija ce avem pentru dânsese. Albine, viermi, un bob de grâu, fân. Lucrul într'o fierărie. Lucrul ce trebuie făcut la o moșie în diferitele vremuri ale anului, grădinăritul, uneltele grădi-

narului.— III. Ingrășarea pământului pentru a hrăni grânele și tot ce crește pe ogor.— IV. Necesitatea lucrării pământului și circumstanțele de cari depinde ca aratul să fie spornic.— V. Principiile după cari se regulează recolta plantelor hrănitore.— VI. Mijloacele prin cari se suplinește lipsa legumelor și a altor vegetale.— VII. Principiile după care se regulează creșterea grânelor și cum se schimbă și variază și în cantitate și în calitate.

Tot așa înainte: 4) *Himie*. 5) *Sunet, Lumină, Căldură*. 6) *Magnetism și Electricitate*. 8) Igienă și alte cunoștințe practice și Economia casnică (pentru fete); aceste două din urmă le voi reproduce asemenea aci.

7. I—II. 30 de lecții asupra familiilor principale de animale și obiceiurile lor, și asupra plantelor comune și creșterea lor.— III. Substanțe inorganice comune și proprietățile lor. — IV. Legile simple mecanice și cum se aplică în viața practică și în industrie. Compresiunea lichidelor și a gazelor.— V. Legi simple himice și cum se aplică în viața practică comună și în industrie.— VI. Elemente de fiziologie cu privire la sănătate și la muncă. VII. Explicări practice despre științele aplicate, de ex.: casă, stofe, haine, mâncare, încălzire, luminat, etc.

8) **Economia casnică**. I—II. 30 lecții asupra materiilor ce se întrebunțează pentru hrană, de ex.: făină, carne, legume, ceai, cafea, lapte, fructe,

sare.—III. Stofele principale întrebuințate pentru haine, și pentru spălat, de ex. mătase, in, bumbac, lână, blană, piele, săpun, etc.—IV. Mâncare ; din ce se compune. Facerea de haine și spălat.—V. Mâncare și băutură: calitățile și valoarea hrănitoare a diferitelor mâncări și băuturi și la ce slujesc. Pelea omului și curățenia personală.—VI. Pregătirea bucatelor ; cum se face bucate. *Casa*: încălzitul, ventilarea.—VII Bucate simple. Regule pentru păstrarea sănătății. Bolii comune și leacurile lor. Cum să se ție bolnavii și casa în care zace un bolnav.

Pentru a completa tot ce se predă într'o școală primară, voiu mai da aci câte-va exemple din *obiectele facultative*. Aceștia se predă numai la câți-va din elevi (în clasele superioare). Materia este împărțită în 3 clase sau *grade*, nu în 7 ca cele-l'alte. Din suma de 18 atari obiecte, aleg numai câte-va, de oare-ce mai multe dintr'insele au fost tratate deja mai sus, ca *sèmi-obligătoare*, de. ex.: Mecanica, Botanica, etc.

1) **Geometria**. Măsurarea (mensuration) : I. triunghiul și paralelogramul ; II. aceleași și cercul ; III. paralelipipedul, sfera, conul și cilindrul.

2) **L germană sau franceză**. I. Gramatica, inclusiv verbele regulate ; exerciții ușoare de traducere.—II. Verbele neregulate ; traducere în Englezește de fraze ușoare, 10 pagini dintr'o carte de citire germană sau franceză, aprobată de către inspector.—III. Gramatica întregă, cunoștința unei

cărți ușoare aprobată de către inspector. Traducerea unor fraze mai grele (de conversațiune) în nemțește și franțuzește. Se cere ca *pronunțarea* să fie cât se poate de corectă.

3) *Horticultură*. I. Viață vegetală. Sămënța, natura ei, germinațiunea, condițiunile necesare: apa, căldura, aerul. — Natura pământurilor de sădit, întru cât ajută încolțirea sămënței. — Rădăcina, funcțiunea ei; ramuri, fibre. — Trunchiuri și crăci, caracterul lor și folosul ce le aduce. — Frunzele și funcțiunea lor. — Bobocii și diferitele lor feluri. — Creșterea și dezvoltarea lor. Schimbarea internă. Formarea de elemente hrănitoare. — Flori: părțile din cari se compun; funcțiunea lor. — Fructe, schimbările până se coace; diferitele varietăți.

2) *Operațiuni elementare*. Descrierea fiecărei unealtă și la ce slujește. Operațiuni privitoare la pământ, cu explicarea ce înseamnă lucru bun și rău. — Săpatul; scurgerea apei, răsturnarea brazdelor, plivitul. — Pregătirea pământului pentru semănat, mutatul de la un loc la altul, răritul. — Săditul în ghiveci (de pomi); alegerea pozițiunei și a umbrei. Propagarea, principiile elementare prin sădit, rădăcină, boboc. Acoperitul plantelor de iarnă, păzirea lor de insecte vătămătoare.

3) *Practica înaintată*. Butușire, altoire, sădirea în rânduri, altoirea directă, sădirea și curățirea rădăcinelor. Cultura și creșterea de fructe

în afară sau sub acoperiş de sticlă. Fructe mărunte, mere, pere. Culesul și păstrarea lor. Fructe cu sămături. În pachetarea și vânzarea lor.—Cultura vegetalelor, bulbi și rădăcini, zarzavaturi, legumenoase (mazăre, fasole, etc). Rotațiunea sămăturilor și a culesului.—Cultura de flori. Flori de grădină și de casă. Gunoirea ogoarelor și materiile cele mai priincioase. Măsurile preventive contra insectelor vătămătoare și a parasilor. Cunoștințe generale despre fructe.

Afară de aceste materii se mai învață în școlile primare și *desenul*. Faptul este că se dă chiar e importanță specială *desenului*. Există un departament special în Cónsiliul de Instrucțiune numit Departamentul științelor și al artelor (science and art Department) care dă școlilor un «grant» (ajutor special) pentru învățămîntul *desenului*. Pograma pentru școlile primare este asemenea aranjată pentru 7 clase. Școlarii ce urmează la desen pot fi examinați într'o clasă superioară, chiar dacă în celelalte științe se află într'una mai inferioară. Se cere ca cel puțin 1½ oră pe săptămână să fie rezervate pentru desen.

Profesorul de desen trebuie să aibă diploma de profesor, calificându-l și pentru desen. Dacă între profesorii școalei nu se află nici unu cu atare diplomă, desenul se va învăța de către un alt profesor care are calificațiunea.

Programa este cea următoare :

I. A trage pe tabla cu rigla sau cu mâna liberă rânduri, unghiuri, paralele, și alte forme rectangulare—II. Același lucru pe hârtie—III. *a*) A face cu mâna liberă forme drepte și figuri curbe simple; *b*) a face figuri geometrice cu linia.—IV. Forme simple cu mâna liberă: *a*) proporțiuni simple și deseneuri după proporțiuni—V. *a*) deseneuri simple plane; *b*) deseneuri după modele rectangulare și circulare și de obiecte ușoare comune; *c*) figuri geometrice cu instrumente și în proporțiuni.—VI. *a*) ca la V; *b*) deseneuri după modele cu forme regulate și de obiecte ușoare comune; *c*) figuri plane și solide rectangulare în pozițiune ridicată, și secțiuni.—VII *a*) ca V *a*; *b*) desenul de obiecte comune și de ornamentațiuni, cu umbră, sau *b'*) deseneuri geometrice mai perfecte de cât la V *c*) și la VI.

Se recomandă profesorilor ca să înceapă cu desenarea obiectelor pe cari le văd copii, de ex.: fereastra, ușa, banca; ca, în cl. I și II, să caute să facă deja liniile curbe cu mâna liberă, și, dacă se poate, în toate clasele să se facă exerciții libere numai din memorie fără a avea obiectele înaintea ochilor. Fetele sunt scutite de VI *c* și VII *c*.

Tot de același departament depinde apoi și *instrucțiunea manuală* pentru care se dă asemenea un *ajutor* (grant). Metoda ce se urmează în școli este cea a lui Scyöd din Suedia. Nu fie-care școală e ținută a da acea instrucțiune,

dar ori-ce școală poate să instaleze un mic atelier și să *învețe copiii elementele lucrului manual*, cum să întrebuițeze uneltele cele mai comune. Scopul nu este de a pregăti copii pentru vre-o meserie, ci de a organiza un curs special pentru a face educațiunea mânei și a ochiului. Una din condițiunile cerute de «Department» este ca instrucțiunea manuală să nu se facă în dauna educațiunei literare. Numai atunci când 20 de ore au fost consacrate învățătorei regulate, se permite și instrucțiunea manuală. Nu se dă voie copiilor ce n'au ajuns în cl. IV să ia parte la această din urmă. Lecțiuni se predă cel puțin 2 ore pe săptămână. Instructorul este de obicei unul din profesorii școllei; dacă însă nu este capabil, este asistat de către un meșteșugar cu experiență. Nu se prescrie de către «Department» o programă fixă, ci numai *simple propuneri*, de cari se pot ține directorii școlilor dacă voesc, dar pe cari sunt volnici de a le modifica. Pretutindenea se poate observa una și aceeași tendință, de a da libertate cât se poate de întinsă fie-cărei școli de a învăța tot ce este de necesitate mai mare, după cerințele locale.

Din aceste propuneri sau recomandațiuni aleg câte-va, ca să 'și poată cine-va forma o idee despre cât și cum se face instrucțiunea manuală.

Instrucțiunea începe prin tăierea regulată de mucava, lipindu-se părțile în forme solide. Ascuirea uneltelor și ținerea lor în bună regulă. Tot

ce se lucrează trebuie să fie după desenuri făcute de către tinerii elevi și după măsurile acestor desenuri se fac lucrurile în atelier. Uneltele principale sunt: ferestreul, rindeaoa și dalta, și se va arăta modul lor de întrebuințare printr'o serie de exerciții practice, de ex. prin tăierea de părți egale dintr'un butuc de lemn sau de părți însemnate după desen; sau subțind o cherestea cu rindeaoa și apoi tăind fășii suptiri; făcând apoi forme rectangulare, prismatice etc., tot cu rindea. Asemenea alte mici exerciții cu dalta în lucruri de stolerie și dulgherie. Li se arată acolo și deosebitele feluri de cherestele și lem-nării printr'o colecțiune de bucăți din acele lemne ce se întrebuințează cu deosebire de strungar. Tot așa se va arăta diferitele feluri de cuie și șurupuri de lemne cum se taie și când să întrebuințează.

Afară de lucru în lemn se mai învață și elementele de ferărie. Întâi pilirea unei lame cu pila; tăierea cu pila a unui cub de fer egal în toate părțile lui; prizme exagonale; cuie cu capete exagonale tăiate cu pila. Facerea unei găuri într'o placă de fier. Tăierea de șurupuri și alte mici lucrări de felul acestora prin care băeții învață întrebuințarea și facerea de unelte.

Fie-care băiat are cel puțin un loc de patru picioare în lungul mesei și două în latul ei la dispoziția lui. Când învață trebuie să aibă o masă separată și un tacâm de unelte proprii

ale lui. Un profesor nu va avea mai mult de cât cel, mult douăzeci de băeți sub conducerea sa, pentru instrucțiune.

Tot ce am descris până aci se referă la ambele sexe, cu deosebirea de instrucțiunea manuală ce se dă numai la băeți, fetele învățând *cusătoria, pregătirea de bucate și spălatul rufelor*. Afară de aceste, instrucțiunea este absolut aceeași pentru ambele sexe. Nu se face mai nici o deosebire.

Imi mai rămâne a pomeni de școli pentru copiii între trei și șapte ani. Înainte de 7 nu se primește nici un copil în cl. I. și de oarece promoțiunea de la o clasă la cea-laltă se face o dată pe an, băiatul are vârsta de *14 ani* cel puțin când părăsește așa numita *școală primară*.

Pentru copiii mai mici s'aū înființat clase, în care învață și dânsii tocmai atât cât se potrivește cu vârsta lor fragedă.

Instrucțiunea se face prin spunere de povești cântece, exerciții, etc. Nici o lecție nu ține mai mult de cât 20 de minute, apoi copiii trebuie să cânte sau să se joace. Peste tot se dă vr'o 30 lecțiuni supt forma de conversațiune asupra unor obiecte simple, explicându-se copiilor lucrurile cu care sunt mai obicinuiți. O clasă de 50 de copiii trebuie să aibă un profesor cu diplomă. Dacă sunt numai 30, ajunge ca profesorul să aibă mai mult de 18 ani și să fie aprobat de inspector.

Mai sunt apoi clase ce se țin seara, pentru băieții ce au părăsit deja școala, sau pentru alții cari nu pot veni la școală. Programă este mai simplă, dar nu mai puțin severă în ceea-ce privește sistemul gradațiunei.

În unele localități, mai ales rurale sau unde copiii sunt întrebuințați la munca câmpului sau în fabrici, etc., li se dă voie a veni mai rar la școală și a sta acolo mai puțină vreme. Acești tineri se chiamă: «half-time scholars» adică școlari ce vin la școală numai jumătatea timpului. Numai inspectorul poate să-și scutească de a fi prezenți toată vremea, și ei sunt supuși unui regulament special.

Trec acum la corpul profesoral din școlile primare. Peste tot se recunosc 7 grade de profesori: 1) candidații de probă trebuie să aibă cel puțin de 13 ani și să fi trecut examenul de cl. V sau VI. Dacă se aprobă de inspector poate să fie întrebuințați ca candidați pentru un an. După sfîșitul anului, candidatul poate deveni: 2) *Pupil teacher*, adică profesor pentru copii mici. Ei se numesc de către directorul școlii și se leagă, pentru patru ani, a da instrucțiune la copiii mici supt supraveghierea profesorului principal; și el (sau ea) trebuie să-și urmeze învățătura proprie. Condițiunile de admisiune *sunt certificate de sănătate, conduită* și de cl. VI sau VII. Apoi tînărul trebuie să se prezinte la examen de «Qucen's scholarship», adică pentru a obține o

bursă oficială. *Pupil-teacher* trebuie să fie de același sex ca și directorul școlii.

Pe lângă fie-care *profesor principal* se admit *trei pupil-teacher*, iar pe lângă un *asistent cu diplomă*, numai *unu*. Dacă nu trec examenele prescrise cel mult la sfârșitul anului al patrulea nu mai pot continua a fi profesori în școală; tot așa dacă au trecut vârsta de 18 ani. O dată pe fie-care an se țin examenele pentru obținerea de «Qucen's scholarship». Programa obiectelor din care se examinează este o amplificare detaliată a materiilor cl. VII-a la care se mai adaugă și teoria învățământului, metoda de observat, etc. Candidații ce trec examenul cu succes se divid în *trei* clase, după notele ce obțin. Ei pot să devie: *a*) studenți într-o școală normală (seminar pentru a se forma profesori «Training College»), *b*) asistenți *c*) profesori cu diploma provizorie.

Sunt 2 feluri de *seminare* (Training College) unul în care locuiesc studenții, altul în care se predă cursuri numai peste zi. Pentru ca un atare College să obție *un ajutor* (grant) de la guvern, trebuie să aibă atașată lângă dînsul o școală primară, unde studenții pot practica; și tot-de-odată trebuie să fie afiliat la o Universitate. Se primesc ca studenți acei ce au trecut examenul de cl. I și II pentru Qucen's scholarship, sau or-ce tînar în vîrsă de 18 ani ce a obținut o diplomă recunoscută de la vre-o universitate.

Nu se recunosc mai mult de cât 200 bursieri la o școală; și nu se admite nici un student care nu se obligă a urma profesiunea de dascăl. Studenții, de obicei, stau *doi* ani la *Training College* și trebuie să treacă câte un examen la sfârșitul fie-cărui an. O programă foarte detaliată regulează modul de examinare și materiile din care se examinează. Dacă ei trec examenul cu succes; și au fost asistenți la o școală recunoscută, cel puțin un an, atunci capătă titlul de *profesor diplomat* (certified-teacher); *asistenți* pot fi acei *pupil-teachers* cari au trecut întâiul examen pentru Queen's scholarship, sau oricare tiner (de ambe-sexe) în vîrstă de cel puțin 18 ani care a obținut vre-un titlu universitar sau o diplomă recunoscută.

Pupil-teacher, care a obținut nota cea mai mare la examenul pentru Queen's scholarship poate fi întrebuintat ca *profesor cu titlu provizoriu*, dar numai până când ajunge la *vîrsta* de 25 de ani, după care nu li se mai recunoaște acest titlu. În școlile mixte, adică de băieți și fete, și în *școala de copii mici* (infants) se pot numi ca *ajutoare* oricare femei de cel puțin 18 ani, aprobată de inspector; ea poate preda toate lecțiunile, întocmai ca oricare alt profesor recunoscut. Nu se recunosc ca profesori sau membri ai corpului profesoral al școlii acei cari fac parte din comitetul școlar.

Corpul profesoral dintr'o școală trebuie să se com-

pună cel puțin de un profesor principal cu diploma pentru 60 de copii, de un alt profesor cu diploma pentru alți 60, de un *asistent* pentru alți 50; de un ajutor sau un *pupil teacher* pentru 30 și de un candidat de *pupil teacher* pentru 20. Dacă se întâmplă o vacanță în timpul anului, se poate numi câte un *monitor* de câte 30 de copii.

Directorul nu are voie de a întrebuița orele de studiu în cari trebuie să fie în școală sau să instruiască pe *pupil teacher*; pentru nici o altă ocupațiune ce nu stă în legătură directă cu școala.

Intr'o școală, să zicem cu 200 de copii, corpul profesoral va consta din: 1 profesor principal, 1 diplomat, 1 asistent sau cu titlu provizoriu și un candidat; sau: 1 principal, 1 diplomat, 2 *pupil teachers* (sau femei ajutătoare) și un candidat, etc. Intr'una cu 300 copii, corpul profesoral va consta din: 1 principal, 2 diplomați, 1 asistent și 2 *pupil teachers*; sau 1 principal, 2 diplomați, 2 asistenți, ba chiar de 1 principal, 2 asistenți, 3 *pupil teachers* și 3 candidați. Numărul și calificațiunea poate varia, numai să corespundă cu *minimumul* arătat mai sus.

Leafa profesorilor variază după diferitele școli și după sex. De ex., la școlile comunale (board schools) un profesor diplomat, care este și director, primesce de la 1,250 lei până la 7,500 lei și mai bine. Un profesor cu diploma primesce până la 5,000 lei. Suma medie pentru ambi este de

3,000 lei. In școlile Vesleiane suma medie este 4,000 lei. In acele ale bisericei anglicane (cele mai numeroase școli din țară) 2,750 lei. Pentru femeii leafa este mai mică. O directoare are de de la 1,000 lei până la 5,000, o profesoară tot cam atâta. Ca termen mediu se poate considera suma de 2,500 lei, leafa regulată, la școlile comunale, la vesleiane 1,700, la biserica anglicană 1,600 lei.

Numărul profesorilor din școalele primare se urcă la școlile comunale 7,320 bărbați și la 11.276 femeii cu diplomă. *Asistenți* 2,069 bărbați și 5,506 femeii. Cheltuelile totale se urcă aproape la 250 milioane lei la cari guvernul contribuște cu aproape 100 milioane lei pe an.

Pensiuni. Nu se cunoaște aci principiul pensionării de drept, ca un profesor să slujbaș oficial să aibă dreptul la pensie după ce a fost în serviciu un număr oare-care de ani.

Nu se fac scăderi din leafă, căci aceasta ar fi contrariu cu principiul libertății individuale.

Fie-care om are dreptul de a dispune de venitul lui cum îi place mai bine. Există un număr însemnat de asociațiuni, cari au scopul de a garanta membrilor lor un fel de venit anual, dacă au contribuit o vreme oare-care la fondurile asociațiunei. Societățile mari de asigurare pentru viața și banca poștii (savings-bank) fac același lucru. Totuși guvernul a alocat în bugetele anilor din urmă, suma anuală de 130,000 lei

(L.st. 5240) ce se distribuște între 233 de pensionari. Pensiunea cea mai mică este de 500 lei (L.st. 20) ce se dă la 129 persoane și cea mai mare de 750 lei, ce se dă la 17 persoane. Pensionarii trebuie să fie profesori cu diplomă, să fie cel puțin de 60 ani (bărbați) și de 55 (femei), să fi fost profesori regulați de la 1862 (adică aproape 35 ani de slujbă) și să aibă infirmități sau din pricina vârstei înaintate sau din cauză de boală.

Suma alocată este foarte mică, și se crede că se va mări cu timpul. De o cam dată, profesorii sunt lăsați să și asigure singuri viitorul, când se vor retrage de la activitate publică.

Pentru a lămuri mai bine această schiță repede a învățământului în Anglittera, adaug pe lângă acest raport și unele din publicațiunile cele mai importante privitoare la învățământ.

I. Calendarul oficial al *University college* din Londra, de pe anul 1892. El conține atât programa școlii secundare atașate pe lângă college, cât și a Universității, precum și toate regulamentele, orarele, condițiunile, etc. Tot de o dată, conține programa obiectelor din cari se examinează candidații, și însăși cestiunile ce s'aū pus la examenele anului trecut din toate gradele. Apoi lista diferitelor burse ce se dă, și ce anume se cere pentru obținerea lor; medaliile, premiile, etc. Acest calendar coprinde toate facultățile, diviziunea materiilor, etc.

University College fiind unul din instituturile cele mai de frunte, și examenele fiind cele mai severe, acest calendar prezintă o oglindă pe cât se poate de vie, despre activitatea și organizațiunea Universității și a școlii secundare.

Am adăogat apoi:

II. *School-Calendar*, adică o carte care conține lista *tuturor* examenelor ce se vor ține în cursul anului curent (1892) la ce școală, în ce zi, de către cine; dă apoi lista burselor ce se pot obține în fie-care școală; cât face fie-care bursă; ce condițiuni se cer, pe câți ani se dă, ce vîrstă se cere, etc. Este o călăuză perfectă pentru toți acei ce capătă instrucțiunea lor în școli private sau se prepară acasă.

III. *Codul oficial* al Consiliului de educațiune, edițiunea cea mai nouă, acea din anul curent. Conține toate regulamentele, prescripțiunile și legile privitoare la școlile primare, la numirea de profesori, la obiectele de instrucțiune, contracte de angajare, registre, etc.

IV. Instrucțiunea oficială dată inspectorilor, privitoare la conducerea examenelor, la educațiunea de pupil-teachers, la instalațiunea școlilor. Diferite circulări și programe.

V. Programa oficială a instrucțiunii gradate de desen; modelele pentru fie-care clasă.

VI. Cartea cu modelele pentru instrucțiunea de lucru de mână. Sistemul Lloyd adoptat pen-

tru școlile primare, cu formule și exemple ilustrate.

Acest material ca un comentariu practic la descrierea teoretică din raportul meu.

Concluziunea

Scopul acestei descrieri a învățământului în Anglittera cu care am fost însărcinat de d-nul Take Ionescu, Ministru al Instrucțiunii Publice, nu este numai de a prezenta o schiță repede: Mai are și un scop practic; ba chiar, mai presus de toate, trebuie să urmărească un scop practic, adică acela de a prezenta informațiuni exacte, din cari s'ar putea trage foloase pentru instrucțiunea publică în țara Românească.

Fără a intra aci într'o discuțiune teoretică asupra diferitelor sisteme urmate de pedagogia modernă; asupra modului cum se înțelege instrucțiunea în diferite țări, și a meritului ce posedă fie-care din aceste sisteme, mă voiî margini a formula câte-va concluziuni la cari am ajuns, în urma unui studiu aprofundat al sistemului englezesc, și de a prezenta câte-va recomandări și propuneri cari s'ar putea adopta pentru ameliorarea stării actuale a învățământului public în țara Românească.

Incep cu Universitatea. Se înțelege că nici nu poate fi vorba a introduce sistemul organizațiunii englezești, care este departe de a cores-

punde necesităților actuale, și ar fi un pas înapoi dacă s'ar imita acea organizațiune medievală. Cu totul altfel stă însă cazul cu acea mișcare cu desăvârșire modernă pe care am descris-o mai sus, adică seriile de *cursuri* ce se țin de către absolvenții Universității și de către profesorii de frunte, în toate acele orașe unde nu sunt școli superioare. *Ateneul Român* corespunde oareși cum cu acea mișcare; deosebirea însă constă în faptul că la *Ateneu* se țin numai o *singura* conferință, în loc de un șir de conferințe, și că conferințele sunt gratuite, adică nici publicul nu plătește, nici conferențiarul nu este remunerat.

Aci în *Englitera* se țin asemenea destule conferințe publice, gratuite: dar unde e vorba de o instrucțiune sistematică s'a recunoscut mai întâi că o atare mișcare trebuie să pornească de la centrul suprem al științei, reprezentat prin *Universitate*, care dă direcțiunea și reprezintă și garanția morală pentru valoarea științifică a prelegerilor, și apoi că dacă cei ce vor să învețe, nu voesc a aduce nici un sacrificiu bănesc, nu vor profita de acea învățătură, căci nici ei nu vor căuta a trage un folos cât se poate de mare din acel șir de conferințe asupra unui și același subject; dar nici conferențiarul nu se va simți a fi atâta îndatorit, de cât numai dacă este plătit.

Acest sistem de conferințe s'ar putea foarte

bine adopta, dacă Senatul ambelor Universități din București și Iași ar urma exemplul Universităților din Oxford și Cambridge.

Școala secundară, cu toată starea chaotică în care se află, totuși prezintă unele puncte comune de cea mai înaltă importanță, ce se impun foarte mult atențiunii serioase a pedagogilor. Se simte pretutindenea greutatea de a veni la o concluziune definitivă asupra școlilor reale și clasice. Cum și ce fel să fie instrucțiunea secundară, și ce atitudine trebuie să luăm față cu limbile vechi clasice? Tot atât de puțin satisfăcătoare este cestiunea privitoare la școala comercială.

Toate aceste dificultăți mi se par a fi rezolvate într'un mod practic prin sistemul *bifurcării* studiului în clasele liceale superioare.

Dacă presupunem pentru un moment, că Liceul ar începe cu clasa a III-a (nu cu clasa I-a ca până acuma, pentru rațiunea ce vom dezvolta mai la vale), atunci studiul comun ar putea continua până la clasa V-a inclusiv, fiind o bază comună pentru orî-ce studiu ulterior, nici prea mult din clasici, nici din științele naturale prea mult, ci tocmai numai elementele necesare din toate ramurile științei. În clasa VI-a și a VII-a să se bifurce însă studiul în două cursuri deosebite: *a*) limbile clasice, istoria și matematicile; *b*) limbile moderne (franceză, germană, engleză), matematicile și științele naturale. Astfel se rezolvă problema

școalei reale într'un mod cu totul practic. Baza educațiunii rămâne aceeași tocmai până la epoca când școlarul începe să decidă ce carieră va apuca. La vârsta de 17 sau 18 ani, omul știe deja ce voește să fie în viață; intrând în cl. VI-a elevul va putea alege între una și alta s'ar putea chiar introduce sistemul eclectic, așa cum l'am descris vorbind de școala primară semi-obligatoare și cum este la universitățile germane. Studentul trebuie să urmeze la *trei* cursuri, dar este slobod a 'și alege cursurile. Unul sau două poate să fie permanente, la cari trebuie să asiste, pe când unul sau 2 sunt lăsate în voia lui. Studentul din cl. VI-a poate să urmeze la două cursuri : limbele vechi clasice de ex. și istoria sau: matematica, sau o limbă-două moderne, sau: științele naturale, și așa poate să-și aleagă alte două din cari unul principal și cel-l'alt accesoriu.

Dacă se mai adaugă pe lângă clasele III--V comptabilitatea, geografia comercială și corespondența ca obiecte facultative, la cari poate să urmeze un școlar în cazul care acesta va fi scutit de ex. de l. latină sau altă materie, atunci clasele inferioare vor corespunde și școalei comerciale. Așt-fel câteși *trele aceste școli* (clasică, reală [adică tehnică] și comercială) se vor afla unite într'o singură școală.

Eu consider apoi a fi de importanță capitală transformarea radicală a școalei primare. Marea majoritate a populațiunii nu-și capătă educațiu-

nea la gimnaziu și la universitate, ci numai în școala primară. Cu atita cât învață acolo, trebuie să se mulțumească toată viața lui. Nu se va putea tăgădui că bagagiul literar ce-l ia cu sine din școală, nu trage mult. Este un fapt vădit că școala primară, așa cum este constituită, nu poate să fie de un folos mare pentru creșterea și instrucțiunea poporului.

De obicei, școlarul părăsesce școala la vârsta de 11 sau 12 ani, o vîrstă atît de crudă, în cît un băiat în acea vîrstă nu poate fi încă bun de nimic. Nici nu poate lucra, nici a se dedea unei meserii, nici să intre calfă la meșteșugar, nici băiat de prăvălie, este încă copil crud. În cît privește cunoștințele ce le capătă în școală, nici n'a avut vreme a se închiega. Nu trece un an, și copilul a uitat mai tot ce a învățat în școală.

Cu totul alt-fel ar sta lucrurile, dacă s'a ridica nivelul școalei primare lărgindu-i activitatea și folosul ce poporul va trage de sigur de la dînsa. Dacă, pe lîngă cele *patru* clase existente, s'ar mai adăoga încă *două* sau *trei*, după modelul școalei primare engleze, importanța și valoarea școalei primare ar crește în proporțiune geometrică. Copiii vor fi ținuți în școală nu pînă la vârsta necoaptă de 11 sau 12 ani, ci pînă la vârsta de 13—14 ani, cînd mintea e mai coaptă, omul mai desvoltat; ei vor fi și mai bine pregătiți pentru lupta vieței, și vor avea cunoștințe mai întinse și mai bine întemeiate. Se va ridica și nivelul

intelectual al clasei de jos, și se va evita proletariatul intelectual, ciurma cea nouă ce bântue țările continentului. Numărul elevilor din școlile secundare și superioare va scădea, și se va desvolta în lungul și în latul Țării, *acea dorință de a citi* care se consideră aci ca scopul ideal ce 'l urmărește școala primară. Fă pe om să iubească cartea, să aibă dorința de a citi, și ești sigur că, dacă are vre-o capacitate, se va desvolta singur. Principiul cel fundamental al școalei este să dea omului încredere în sine însuși, dragoste de muncă, iubire de adevăr. Numai astfel se asigură viitorul unui popor.

Londra în luna Octombrie (1892)

Dr. M. Gaster.

ale